

Zdzruzenie na pomoc ľudom s mentálnym postihnutím v SR
Heydukova 25, 811 08 Bratislava, tel./fax: 02/63814968,
0905709557, zmpvsvr@zmpvsvr.sk, www.zmpvsvr.sk

Právo na prístup k spravodlivosti ľudí s mentálnym postihnutím

Spracoval: JUDr. Maroš Matiaško, LL.M.

Bratislava, január 2014

**Právna analýza je výstupom z projektu Dôstojný život –
právo, nie privilégium**

Projekt *Dôstojný život – právo, nie privilégium* bol podporený sumou 104976,- EUR z Fondu pre mimovládne organizácie, ktorý je financovaný z Finančného mechanizmu EHP 2009 -2014. Správcom Fondu je Nadácia otvorenej spoločnosti - Open Society Foundation. Cieľom projektu zameraného na ľudské práva *Dôstojný život – právo, nie privilégium* je Zvýšenie zapojenia MVO do tvorby politik a rozhodovacích procesov na miestnej, regionálnej a národnej úrovni.

Obsah

I. ÚVOD DO PROBLEMATIKY PRÍSTUPU K SPRAVODLIVOSTI	3
1. Právo na prístup k spravodlivosti pred Európskym súdom pre ľudské práva.....	6
2. Právo na prístup k súdu v Dohovore OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím ...	8
II. ZAISTENIE PRÁVA NA PRÍSTUP K SPRAVODLIVOSTI V SLOVENSKÝCH PROCESNÝCH PREDPISOCH	10
2.1. Zásada primeraných úprav (angl. <i>reasonable accommodation</i>)	10
2.2. Zásada primeraných úprav ako otázka zaistenia rovnosti	11
2.3. Zásada primeraných úprav ako špecifická procesná zásada	14
2.4. Procesná spôsobilosť ľudí s duševným postihnutím	14
2.5. Individuálne zásahy do procesnej spôsobilosti	18
2.6. Dôverník ako podporujúca osoba človeka so zdravotným postihnutím	20
III. PRÁVO NA PRÍSTUP K SPRAVODLIVOSTI V KONANÍ O SPÔSOBILOSTI NA PRÁVNE ÚKONY	23
3.1. Problém začatia konania o spôsobilosti na právne úkony.....	23
3.2. Právo vyšetrovaného človeka požiadať o navrátenie spôsobilosti na právne úkony	25
3.3. Chýbajúce špecifické poučenie	27
3.4. Zastúpenie človeka so zdravotným postihnutím	28
3.5. Dokazovanie v konaní o spôsobilosti na právne úkony	32
3.6. Problém výsluchu podľa § 187 ods. 2 občianskeho súdneho poriadku	34
3.7. Pozbavenie osobnej slobody za účelom vyšetrovania zdravotného stavu	37
3.8. Doručenie rozhodnutia o spôsobilosti na právne úkony	38
3.9. Výber opatrovníka v prípade rozhodnutia o spôsobilosti na právne úkony	42
IV. ODPORÚČANIA	45
LITERATÚRA	48

I. ÚVOD DO PROBLEMATIKY PRÍSTUPU K SPRAVODLIVOSTI

Pojem prístupu k spravodlivosti (angl. *access to justice*) môže mať viacero významov, pričom tento koncept možno pre lepšie pochopenie rozdeliť do troch kategórií. Prvou kategóriou je „prístup k právnej spravodlivosti“, ktorá zahŕňa najmä procesné podmienky výkonu práva. Druhou kategóriou je „prístup k systému spravodlivosti sociálneho štátu“ a zaoberá sa otázkami spravodlivosti v modernom štáte, ako je napríklad systém právnej pomoci či systém riešenia sporov s nízkou hodnotou. Treťou kategóriou je „spravodlivosť s veľkým S“ a reaguje na širšie otázky spojené s realizáciou spravodlivosti a rovnosti v spoločnosti.¹ V nasledovnej analýze sa budeme pohybovať predovšetkým v prvej kategórii prístupu k spravodlivosti, a teda prístupu k právnej spravodlivosti, t.j. možnosti jednotlivca predložiť svoj nárok súdu a dosiahnuť, aby súd tento nárok prerokoval.

Právna teória spája koncept prístupu k spravodlivosti s doktrínou panstva práva (angl. *rule of law*). Prístup k spravodlivosti je základným právom v spoločnosti založenej na panstve práva. Prístup k spravodlivosti je ale aj povinnosťou štátu zabezpečiť, aby možnosť primeranej nápravy za nezákonný zásah štátu bola dostupná pre každého.² V tomto ponímaní prístup k spravodlivosti znamená nielen prístup k súdu, ale aj právo na využitie vhodných opravných prostriedkov v podobe fungujúceho mechanizmu súdneho prieskumu a zodpovednosť štátu za nezákonné zásahy a previnenia štátnych orgánov.³

Koncept prístupu k spravodlivosti možno vymedziť aj ako súčasť práva na spravodlivý proces (angl. *right to a fair trial*). Právo na spravodlivý proces má dve roviny. Po prvé je právo na spravodlivý proces základným predpokladom pre výkon iných práv. To znamená, že právo na spravodlivý proces možno namietat len v prípade, ak sa dovoľávame iných základných práv.⁴ Na druhej strane možno právo na spravodlivý proces chápať aj ako samostatné základné

¹ Friedman, L.M., *Access to Justice: Social and Historical Context*, in: Cappelletti, M., Garth, B., *Access to justice*, Sijthoff & Noordhoff, Alphenandenrijn, 1978-1979; Tunc, A., *The Quest for Justice*, in: Cappelletti, M. [ed.], *Access to Justice and the Welfare State*, European University Institute, Florence 1981; Storskrubb, E., Ziller, J., *Access to Justice in European Comparative Law*, in: Francioni, F., *Access to justice as a human right*, Oxford University Press, Oxford, 2007.

² Berry, E., Boyes, S., *Access to Justice in the Community Courts: A Limited Right?*, C.J.Q. 2005, 24(APR), s. 224

³ Tamtiež.

⁴ Harlow, C., *Access to justice as a human right: the European convention and the EU*, in: Alston, P., *The European Union and human rights*, Oxford University Press, Oxford 1999, s. 187-188

právo na prerokovanie sporu nezávislým a nestranným súdom, ktoré je ako také zakotvené v mnohých medzinárodných dohovor, napr. v článku 6 Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd, ako aj v článku 46 Ústavy Slovenskej republiky.

Podmienkou pre realizáciu práva na spravodlivý proces je právo na prístup k súdu (angl. *right to access to court*). Toto právo bolo prvý krát uznané Európskym súdom pre ľudské práva v roku 1975 v prípade *Golder proti Spojenému kráľovstvu*.⁵ Európsky súd pre ľudské práva uviedol, že doslovné znenie článku 6 Európskeho dohovoru o ľudských právach síce takéto právo neobsahuje, ale právo na prístup k súdu možno odvodiť z prvej vety tohto článku.⁶ Súd vo svojej argumentácii vychádzal z princípu panstva práva zakotveného v preambule dohovoru a oprel sa aj o princípy medzinárodného práva, ktorý zakazujú odopretie spravodlivosti.⁷ Európsky súd pre ľudské práva doslovne uviedol:

„Podľa názoru Súdu by bolo nemysliteľné, aby článok 6 ods. 1 Dohovoru podrobne popisoval procesné záruky priznané stranám v prebiehajúcom súdnom spore bez toho, aby najskôr poskytol ochranu právu, ktoré samotné fakticky umožní stranám využiť tieto záruky, t.j. právo na prístup k súdu. Záruky spravodlivosti, verejnosti a rýchlosti súdneho konania by nemali žiadny význam, ak by k súdnemu konaniu ani nedošlo.“⁸

Stačí už len dodať, že rozhodnutie v prípade *Golder proti Spojenému kráľovstvu* označila právna teória za jeden z najkreatívnejších krokov, ktoré Európsky súd pre ľudské práva podnikol pri výklade Európskeho dohovoru o ľudských právach.⁹

V prípade práva na prístup k spravodlivosti v kontexte práv ľudí so zdravotným postihnutím bolo v literatúre¹⁰ vymedzených niekoľko základných prvkov, a to konkrétne: a) hmotný prvok, b) procesný prvok, c) symbolický prvok, d) participatívny prvok .

⁵ *Golder proti Spojenému kráľovstvu*, sťažnosť č. 4451/70, rozsudok zo dňa 21. 2. 1975

⁶ Článok 6 ods. 1 prvá veta Európskeho dohovoru o ľudských právach znie: „Každý má právo na to, aby jeho vec bola spravodlivo, verejne a v primeranej lehote prejednaná nezávislým a nestranným súdom zriadeným zákonom, ktorý rozhodne o jeho občianskych právach alebo záväzkoch alebo o akomkoľvek trestnom čine, z ktorého je obvinený.“

⁷ *Golder proti Spojenému kráľovstvu*, sťažnosť č. 4451/70, rozsudok zo dňa 21. 2. 1975, ods. 34-35.

⁸ Tamtiež, ods. 35.

⁹ Harris D.J. [et al.], *Law of the European Convention on Human Rights*, 2nd ed., Oxford University Press, New York 2009, str. 235.

Ad a) Hmotný prvok súvisí s hmotným právom, teda s tým, aké práva zákon chráni a na akých princípoch sú právne predpisy vybudované. Hmotné právo tak prirodzene formuje obsah rozhodnutí súdov alebo správnych orgánov, proces na druhú stranu hmotnému právu vdychuje život. Hmotný prvok súvisí s teóriami spravodlivosti, to znamená zo základným nastavením distribúcie zdrojov a príležitostí v spoločnosti. V prípade marginalizovaných skupín bude hmotný prvok vyžadovať takú úpravu, ktorá bude vychádzať z materiálneho chápania rovnosti a bude zaisťovať participáciu adresátov. V tomto smere sa hmotný prvok prelína s participatívnym prvkom.¹¹

Ad b) Procesný prvok sa týka právneho rámca v ktorom sa účastník pohybuje, tzn. za akých podmienok môže podať návrh, podmienky pre prijatie a prerokovanie návrhu, povinnosti strán, právomoc rozhodujúcich orgánov, atď. V kontexte zdravotného postihnutia procesný prvok prístupu k spravodlivosti vyžaduje odstránenie tých bariér, ktoré napríklad znemožňujú podávať návrhy, či znemožňujú alebo sťažujú účasť na konaní. Zároveň účinné odstránenie týchto bariér predpokladá, že pozornosť bude venovaná aj širšej perspektíve (školy, sociálne služby, politická participácia), pretože ide celý o kontext v ktorom sa prístup k spravodlivosti realizuje.¹²

Ad c) Symbolická perspektíva k právu na prístup k spravodlivosti sa vzdáva doktrinálnej právnej analýze a kladie si otázku, do akej roviny konkrétny právny systém podporuje občiansku súnalezitosť a posilňuje občanov. Symbolický element sa odpútava od čisto právnych reforiem a skôr skúma otázky „spravodlivosti“ pre marginalizované skupiny spoločne s politickými, sociálnymi a kultúrnymi otázkami. V tomto zmysle sa prelína najmä s hmotným prvkom.¹³

Ad d) Participatívny prvok súvisí s tým, že súdny a správny systém chápeme ako verejné dobro ku ktorému majú nielen všetci rovný prístup, ale zároveň na rovnom základe majú

¹⁰ Flynn, E., Lawson, A. Disability and access to justice in the European Union: Implications of the United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities, European Yearbook of Disability vol. 4, s. 7 – 42, 2013.

¹¹ Tamtiež, s. 13 – 14.

¹² Tamtiež, s. 15 – 16.

¹³ Tamtiež, s. 16 – 17.

všetci adresáti sa možnosť na ňom podieľať. A to nielen na chode systému, aj na jeho vytváraní a zmenách.¹⁴

1. Právo na prístup k spravodlivosti pred Európskym súdom pre ľudské práva

Ako je uvedené vyššie, Európsky súd pre ľudské práva pokladá právo na prístup k súdu ako súčasť práva na spravodlivý proces, ktoré je zakotvené v článku 6 Európskeho dohovoru o ľudských právach. Európsky súd pre ľudské práva rozvinul koncept prístupu k súdu ako súčasť práva na spravodlivý proces vo svojich ďalších rozhodnutiach, a to najmä prostredníctvom širokého výkladu pojmu „občianske práva alebo záväzky“, ktorý sa nachádza v prvej vete článku 6 Európskeho dohovoru o ľudských právach. Širokým výkladom tohto pojmu Európsky súd pre ľudské práva napríklad zahrnul pod procesné záruky článku 6, vrátane prístupu k súdu, nielen spory medzi súkromnými osobami, ale tiež spory proti štátu, vrátane správneho súdnictva.

Európsky súd pre ľudské práva vo svojich rozhodnutiach zdôrazňuje, že práva zaručené Európskym dohovorom o ľudských právach musia byť *praktické* a *účinné*, a nie iba teoretické a iluzórne. Vo vzťahu k právu na prístup k súdu Európsky súd pre ľudské práva uviedol, že právo na prístup k súdu znamená „prístup faktický aj právny“. To znamená, že právo na prístup k súdu musí byť účinné v tom zmysle, že „výkonu tohto práva nebudú zbytočne brániť praktické prekážky“.¹⁵ Na základe tejto logiky Európsky súd pre ľudské práva napríklad uznal právo na právnu pomoc v rozhodnutí *Airey proti Írsku* z roku 1979.¹⁶ V novšom rozhodnutí *De Geouffre de la Pradelle proti Francúzsku* z roku 1992 Európsky súd pre ľudské práva uviedol, že extrémne zložitá právna úprava regulujúca prístup sťažovateľa k súdom mohla spôsobiť právnu neistotu a že sťažovateľ mal právo očakávať prehľadný systém, ktorý vytvorí spravodlivú rovnováhu medzi záujmami štátnych orgánov a jeho vlastným.¹⁷ Princíp účinnosti práv zaručených Európskym dohovorom o ľudských právach vyžaduje, aby pravidlá

¹⁴ Tamtiež, s. 28.

¹⁵ Prehľad relevantných rozhodnutí ESLP dostupný v Harris, D.J. [et al.]: *Law of the European Convention on Human Rights* (2009), s. 236

¹⁶ *Airey proti Írsku*, sťažnosť č. 6289/73, rozsudok zo dňa 9. 10. 1979

¹⁷ *De Geouffre de la Pradelle proti Francúzsku*, sťažnosť č. 12964/87, rozsudok zo dňa 16. 12. 1992, ods. 33 a 34

upravujúce prístup k súdom boli prehľadné a konzistentné tak, aby mal každý jednotlivec možnosť využiť opravné prostriedky zakotvené vo vnútroštátnom právnom poriadku.

Právo na prístup k súdu však nie je absolútne. Štáty požívajú určitú mieru voľnej úvahy (angl. *margin of appreciation*) v tom, ako obmedzia právo na prístup k súdom v záujme náležitého výkonu súdnictva. Podľa starších rozhodnutí Európskeho súdu pre ľudské práva právo na prístup k súdom vo svojej podstate vyžaduje štátnu reguláciu, ktorá sa môže líšiť v čase a mieste podľa potrieb a zdrojov komunity a jednotlivcov.¹⁸ Mieru voľnej úvahy štátu v tejto oblasti však Európsky súd pre ľudské práva obmedzil v neskoršom rozhodnutí *Osman proti Spojenému kráľovstvu*. V tomto rozhodnutí uviedol, že obmedzenia práva na prístup k súdu nesmú obmedziť alebo znížiť prístup jednotlivca k súdom takým spôsobom alebo do takej miery, že by bola porušená samotná podstata tohto práva.¹⁹ Akékoľvek obmedzenia práva na prístup k súdu ďalej musia sledovať legitímny cieľ a medzi vybraným spôsobom obmedzenia a sledovaným cieľom musí existovať rovnováha.²⁰

Právo na prístup k súdu je obzvlášť dôležité v prípade osôb so zdravotným postihnutím a osôb s mentálnym postihnutím, a to najmä s ohľadom na ich zraniteľnosť a potrebu určitej miery pomoci a podpory, aby mohli na rovnom základe s ostatnými realizovať svoje základné práva a slobody. Európsky súd pre ľudské práva zdôraznil právo na prístup osôb s duševným postihnutím k súdu v konaní o spôsobilosti na právne úkony v prelomovom rozhodnutí *Stanev proti Bulharsku*. Európsky súd pre ľudské práva konkrétne uviedol:

„Právo na prístup k súdu nie je absolútnym právom a vyžaduje zo svojej podstaty, aby štát mal pri regulácii určitú mieru voľnej úvahy. Okrem toho Súd tiež uznáva, že obmedzenia niečích procesných práv, i v prípade, že osoba bola iba obmedzená v spôsobilosti na právne úkony, môže byť odôvodnená ochranou tejto osoby, ochranou záujmov druhých, alebo požiadavkou riadneho výkonu spravodlivosti. Význam výkonu týchto práv sa však líši podľa účelu podania, ktoré daná osoba chystá voči súdu urobiť. Obzvlášť právo požiadať súd o prieskum rozhodnutia o spôsobilosti na právne úkony je jedným z najdôležitejších práv tejto

¹⁸ *Ashingdane proti Spojenému kráľovstvu*, sťažnosť č. 8225/78, rozsudok zo dňa 28. 5. 1985, ods. 57

¹⁹ *Osman proti Spojenému kráľovstvu*, sťažnosť č. 23452/94, rozsudok zo dňa 28. 10. 1998, ods. 147

²⁰ Prehľad rozhodnutí k obmedzeniam práva na prístup k súdu dostupný v Dijk, P. van [et al.]: *Theory and practice of the European Convention on Human Rights* (2006), s. 569-578

osoby, pretože týmto spôsobom začaté konania bude rozhodujúce pre výkon všetkých práv a slobôd dotknutých rozhodnutím o nespôsobilosti, a to nielen vo vzťahu k právu na osobnú slobodu. Súd má teda za to, že toto právo je jedným zo základných procesných práv slúžiacich na ochranu tých, ktorí boli obmedzení v spôsobilosti na právne úkony. Z toho teda vyplýva, že tieto osoby by v zásade mali mať prístup k súdu v tejto oblasti.”²¹

2. Právo na prístup k súdu v Dohovore OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím

Právo osôb so zdravotným alebo mentálnym postihnutím na prístup k spravodlivosti upravuje článok 13 Dohovoru OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím. Článok 13 zdôrazňuje povinnosť štátu zaviesť také procesné úpravy, ktorých cieľom bude zjednodušiť účinné zapojenie osôb so zdravotným alebo mentálnym postihnutím do procesu v postavení účastníka konania. Článok 13 výslovne vyžaduje, aby zmluvné strany

„zabezpečili osobám so zdravotným postihnutím účinný prístup k spravodlivosti na rovnakom základe s ostatnými, a to aj poskytnutím procesných a veku primeraných úprav s cieľom uľahčiť im účinné plnenie ich úlohy priamych a nepriamych účastníkov vrátane úlohy svedkov, vo všetkých súdnych²² konaniach, a to aj vo fáze vyšetrovania a predbežného konania.“

Toto ustanovenie zaväzuje Slovenskú republiku, aby zaistila, že ľudia so zdravotným postihnutím nebudú čeliť prekážkam pri prístupe k spravodlivosti, napríklad tým, že im nebude doručovaný rozsudok o obmedzení spôsobilosti na právne úkony (viď nižšie). Práve naopak, článok 13 Dohovoru OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím, aby zmluvné štáty zaistili, že procesné predpisy uľahčia ľuďom so zdravotným postihnutím prístup k spravodlivosti. Tento cieľ je možné dosiahnuť nielen napríklad úpravou fyzického prostredia na našich súdoch, ale najmä zmenou procesných predpisov a zakotvením nových procesných zásad či inštitútov.

²¹ *Stanev proti Bulharsku*, sťažnosť č. 36760/06, rozsudok Veľkého senátu zo dňa 17. 1. 2012, ods. 241.

²² Upozorňujeme na nepresný slovenský preklad. Originál čl. 13 v anglickom jazyku používa termín „legal proceedings“, čo evidentne zahŕňa aj napríklad konanie pred správnym orgánom. Slovenský preklad je zužujúci, článok 13 sa netýka iba konaní pred súdom.

Článok 13 Dohovoru OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím je prvým takýmto ustanovením v medzinárodnom práve ľudských práv. Je dôležité si uvedomiť rozsah tohto článku, ktorý sa nedotýka iba efektívneho prostriedku nápravy alebo spravodlivého konania vo veci, ale hovorí všeobecne o povinnosti uľahčiť ľuďom so zdravotným postihnutím ich plnenie úloh ako „priamych a nepriamych účastníkov“, vrátane ich role „svedkov“, a to vo „všetkých konaniach“, civilných, správnych, trestných.

Ďalej o rozsahu tohto článku svedčí aj povinnosť Slovenskej republiky zaistiť náležité vzdelávanie podľa článku 13 ods. 2 Dohovoru OSN: *„V záujme poskytnutia pomoci na zabezpečenie účinného prístupu k spravodlivosti osobám so zdravotným postihnutím zmluvné strany budú podporovať primerané vzdelávanie osôb pôsobiacich v oblasti justičnej správy vrátane pracovníkov polície a väzenskej správy“*.

Podľa Anny Lawson a Eilionór Flynn²³ obsahuje článok 13 Dohovoru OSN dôležitý participatívny prvok, ktorý súvisí s tým, že súdny a správny systém budeme chápať ako verejné dobro, ku ktorému by mali mať všetci rovný prístup a rovnú príležitosť sa na ňom podieľať, napr. ako svedkovia. Tento participatívny charakter článku 13 Dohovoru OSN nachádza odraz v ďalších ustanoveniach Dohovoru. Najdôležitejším je v tomto smere článok 4 ods. 3 Dohovoru OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím, ktorý upravuje všeobecné záväzky. Podľa tohto ustanovenia:

„Pri vytváraní a uplatňovaní zákonodarstva a politiky zameraných na vykonávanie tohto dohovoru a pri rozhodovaní o otázkach týkajúcich sa osôb so zdravotným postihnutím štáty, ktoré sú zmluvnými stranami tohto dohovoru, budú dôkladne konzultovať s osobami so zdravotným postihnutím vrátane detí so zdravotným postihnutím a budú s nimi aktívne spolupracovať prostredníctvom ich reprezentatívnych organizácií.“

²³ Flynn, E., Lawson, A. Disability and access to justice in the European Union: Implications of the United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities, European Yearbook of Disability vol. 4, s. 7 – 42, 2013, s. 28.

II. ZAISTENIE PRÁVA NA PRÍSTUP K SPRAVODLIVOSTI V SLOVENSKÝCH PROCESNÝCH PREDPISOCH

Právo na prístup k spravodlivosti odráža nielen negatívne záväzky štátu (nezasahovať do tohto práva), ale aj pozitívne záväzky, teda povinnosť urobiť konkrétne a cielené kroky pre naplnenie tohto práva ľudí so zdravotným postihnutím. Tento cieľ je možné dosiahnuť rôznym spôsobom, najmä ale legislatívnou zmenou. Podľa článku 4 ods. 1, písm. a) Dohovoru OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím má Slovenská republika povinnosť „*prijat' všetky príslušné legislatívne, správne a iné opatrenia na uplatňovanie práv uznávaných v tomto dohovore*“, a podľa článku 4 ods. 1, písm. b) Dohovoru OSN „*prijat' všetky príslušné opatrenia vrátane zákonodarstva na úpravu alebo zrušenie existujúcich zákonov, predpisov, zvykov, praktík, ktoré predstavujú diskrimináciu osôb so zdravotným postihnutím*“. S ohľadom na tieto ustanovenia Dohovoru OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím a záväzky Slovenskej republiky z neho plynúce sa v tejto a nadväzujúcej časti práce pokúsime navrhnúť konkrétne legislatívne zmeny, pričom si v žiadnom prípade nemyslíme, že ide o vyčerpávajúce návrhy, ale skôr o podnety k širšej diskusii.

2.1. Zásada primeraných úprav (angl. *reasonable accommodation*)

Prístup k spravodlivosti ako integrálna súčasť práva na spravodlivý proces veľmi úzko súvisí s relatívne novým konceptom tzv. primeraných úprav. Právny koncept primeraných úprav nemá svoj pôvod v oblasti práv ľudí so zdravotným postihnutím. Korene tohto konceptu nájdeme v americkom zákone *Civil Rights Act* z roku 1968, v ktorom sa primerané úpravy dotýkali problematiky boja proti diskriminácii z dôvodu náboženského vyznania. V oblasti zamestnávania ľudí so zdravotným postihnutím sa primerané úpravy prvý krát objavili v roku 1973 v americkom zákone *United States Rehabilitation Act*²⁴, a neskôr v *Americans with Disabilities Act* (ADA) z roku 1990. V európskom kontexte bol tento koncept predstavený na konci deväťdesiatych rokov v niekoľkých právnych úpravách. Konkrétne v britskom *Disability Discrimination Act*, ktorý používa pojem „primerané prispôsobenie“ (angl. *reasonable*

²⁴ Ad Hoc Committee on a Comprehensive and Integral International Convention on the Protection and Promotion of the Rights and Dignity of Persons with Disabilities. The Concept of Reasonable Accommodation in Selected National Disability Legislation, New York, 16 January -3 February 2006.
Dostupné na: <http://www.un.org/esa/socdev/enable/rights/ahc7bkgrndra.htm>

adjustment). Ďalej o niečo neskôr v írskom *Employment Equality Act* z roku 1998 a v roku 1999 vo švédskom *Working Life of People with Disabilities Act*.²⁵ Všetky tieto národné právne predpisy chápu primerané úpravy vo vzťahu k zamestnávaniu ľudí so zdravotným postihnutím.

V roku 2006 Valné zhromaždenie OSN prijalo Dohovor OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím, ktorý podľa niektorých autorov ohlasuje novú éru v oblasti práva a praxe ľudských práv²⁶ a predstavuje zmenu paradigmy.²⁷ Tento Dohovor ako prvý právny dokument explicitne prepojil primerané úpravy so všetkými ľudskými právami a včlenil tento koncept do antidiskriminačného ustanovenia.²⁸ Článok 2 Dohovoru OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím definuje primerané úpravy tak, že ide o:

„nevyhnutné a adekvátne zmeny a prispôsobenie, ktoré nepredstavujú neúmerné alebo nadmerné zaťaženie a ktoré sa robia, ak si to vyžaduje konkrétny prípad, s cieľom zabezpečiť osobám so zdravotným postihnutím využívanie alebo uplatňovanie všetkých ľudských práv a základných slobôd na rovnakom základe s ostatnými“.

2.2. Zásada primeraných úprav ako otázka zaistenia rovnosti

V roku 2000 prijala Rada Európskej Únie rámcovú smernicu o rovnosti v zamestnávaní 2000/78/EC²⁹, ktorá koncept primeraných úprav predstavila na komunitárnej úrovni vo veľmi zúženom poňatí (smernica používa označenie „primerané prispôsobenia“). Podľa článku 5 smernice:

„Na uplatnenie zásady rovnakého zaobchádzania vo vzťahu k osobám so zdravotným postihnutím sa vykonajú primerané prispôsobenia. Znamená to, že

²⁵ Waddington, L. Implementing and Interpreting the Reasonable Accommodation Provision of the Framework Employment Directive: Learning from Experience and Achieving Best Practice, s. 8-13.

²⁶ Lord, J., Stein, M. The Domestic Incorporation of Human Rights Law and the United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities, *Washington Law Review*, Vol. 83:449, 2008, s. 450.

²⁷ Fundamental Rights Agency, *The Fundamental Rights of Persons with Intellectual Disabilities and Persons with Mental Health Problems*, Factsheet, dostupné na:

<http://www.fra.europa.eu/fraWebsite/attachments/Factsheet-disability-nov2010.pdf>

²⁸ Lord, J., Brown, R., *The Role of Reasonable Accommodation in Securing Substantive Equality for Persons with Disabilities: The UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities*, s. 1.

²⁹ Smernica Rady 2000/78/EC z 27. novembra 2000, ktorá ustanovuje všeobecný rámec pre rovnaké zaobchádzanie v zamestnaní a povolani.

zamestnávateľa vykonajú podľa potreby jednotlivého prípadu vhodné opatrenia, aby umožnili osobe so zdravotným postihnutím vstúpiť, zúčastňovať sa alebo postupovať v zamestnaní alebo absolvovať odbornú prípravu, pokiaľ také opatrenia nie sú pre zamestnávateľa neúmerným bremenom. Toto bremeno nebude neúmerné, ak je dostatočne kompenzované opatreniami existujúcimi v rámci politiky zdravotne postihnutých v danom členskom štáte.“

Tento výslovný záväzok poskytovať osobám so zdravotným postihnutím primerané prispôsobenia je chápaný ako prvok antidiskriminačného práva únie.³⁰ Cieľom smernice je vytvoriť „všeobecný rámec pre boj s diskrimináciou ... s úmyslom dosiahnuť v členských štátoch naplnenie zásady rovnakého zaobchádzania.“ S ohľadom na tento cieľ je možné primerané úpravy charakterizovať ako konkrétnu časť antidiskriminačného práva Európskej únie, ktorá súvisí s priamou a nepriamou diskrimináciou, ale nejde o synonymá.³¹ Podľa Lisy Waddington mali niektoré štáty problém chápať primerané úpravy ako prvok zákazu diskriminácie.³² Je ale možné veľmi presvedčivo argumentovať, že primerané úpravy súvisia s materiálnou rovnosťou³³ a pozitívnymi záväzkami³⁴. Anna Lawson dokonca argumentuje, že primerané úpravy je možné považovať za spojnicu medzi politickými a občianskymi právami a sociálnymi právami.³⁵

Na rozdiel od veľmi úzkeho chápania primeraných úprav v práve Európskej únie, dokumenty OSN tento koncept chápu univerzálne a považujú ho za integrálnu súčasť ochrany rovnosti. Na úrovni OSN sa prvý krát tento koncept objavil vo Všeobecnom vyjadrení Výboru OSN pre hospodárske, sociálne a kultúrne práva č. 5.³⁶ V tomto vyjadrení Výbor OSN uviedol, že

³⁰ Goldschmidt, J. Reasonable Accommodation in EU Equality Law in a Broader Perspective, ERA Forum, 2007, 8, s. 40.

³¹ Waddington, L., Implementing and Interpreting the Reasonable Accommodation Provision of the Framework Employment Directive: Learning from Experience and Achieving Best Practice s. 7.

³² Tamtiež., s. 40-41.

³³ Vid' najmä Lord, J., Brown, R. The Role of Reasonable Accommodation in Securing Substantive Equality for Persons with Disabilities: The UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities, s. 1-7.

³⁴ Vid', De Schutter, O. Reasonable Accommodation and Positive Obligations in the European Convention on Human Rights, in Lawson, A., Gooding, C. (Eds.) Disability Rights in Europe: From Theory to Practice. Oxford and Portland, Oregon: Hart Publishing, 2005.

³⁵ Lawson, A. People with Psychosocial Impairments or Conditions, Reasonable Accommodation and the Convention on the Rights of Persons with Disabilities. Law in Context, Vol. 26, No. 2, 2008, s. 67.

³⁶ Lord, J., Brown, R., The Role of Reasonable Accommodation in Securing Substantive Equality for Persons with Disabilities: The UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities, s. 4.

nezaistenie primeraných úprav priamo súvisí s diskrimináciou na základe zdravotného postihnutia v oblasti hospodárskych, sociálnych a kultúrnych práv.³⁷ Podľa čl. 2 Dohovoru OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím diskriminácia na základe zdravotného postihnutia:

“je každé robenie rozdielov, vylúčenie alebo obmedzenie na základe zdravotného postihnutia, ktorých cieľom alebo účinkom je narušiť alebo znemožniť uznávanie, využívanie alebo uplatňovanie všetkých ľudských práv a základných slobôd v politickej, hospodárskej, sociálnej, kultúrnej, občianskej alebo inej oblasti na rovnakom základe s ostatnými; zahŕňa všetky formy diskriminácie vrátane odmietnutia primeraných úprav“.

Koncept primeraných úprav je integrálnou súčasťou Dohovoru OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím. Podľa článku 2 Dohovoru diskriminácia na základe zdravotného postihnutia zahŕňa všetky formy diskriminácie, vrátane odmietnutia primeraných úprav. Odmietnutie primeraných úprav je samostatným základom pre hodnotenie, či došlo k rozdielnemu zaobchádzaniu, a to nielen v oblasti zamestnávania, ale vo všetkých oblastiach života, teda aj v prístupe k spravodlivosti. Z článku 5 ods. 2 Dohovoru OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím ďalej vyplýva záväzok štátov, vrátane Slovenskej republiky, garantovať osobám so zdravotným postihnutím rovnú a efektívnu právnu ochranu pred diskrimináciou. Tento záväzok nie je doposiaľ v našom právnom systéme naplnený. Vnútroštátne právo, konkrétne zákon č. 365/2004 Z.z. o rovnakom zaobchádzaní v niektorých oblastiach a o ochrane pred diskrimináciou (antidiskriminačný zákon) upravuje primerané úpravy iba vo vzťahu k zamestnávaniu a nie všeobecne, ako vyžaduje Dohovor OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím. Preto je na mieste novelizovať antidiskriminačný zákon tak, aby bol tento záväzok naplnený.

ODPORÚČANIE 1: Novelizovať § 2a antidiskriminačného zákona č. 365/2004 Z.z. o rovnakom zaobchádzaní tak, že nezaistenie primeraných úprav vo všeobecnosti sa bude považovať za formu diskriminácie na základe zdravotného postihnutia.

³⁷ Výbor OSN pre hospodárske, sociálne a kultúrne práva, General comment no. 5, persons with disabilities, ods. 15.

2.3. Zásada primeraných úprav ako špecifická procesná zásada

Primerané úpravy súvisia s celou škálou oblastí života človeka so zdravotným postihnutím, vrátane prístupu k spravodlivosti. Dohovor OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím výslovne vyžaduje v článku 13, aby zmluvné strany „zabezpečili osobám so zdravotným postihnutím účinný prístup k spravodlivosti na rovnakom základe s ostatnými, a to aj poskytnutím procesných a veku primeraných úprav“

Na povinnosť zaistiť prístup k spravodlivosti môžeme nahliadať v dvoch rovinách. Za prvé je možné upraviť všeobecné pravidlá v procesných predpisoch, eventuálne zaviesť nové inštitúty, ktoré napomôžu zlepšiť prístup ľudí so zdravotným postihnutím k spravodlivosti vo všeobecnosti. Druhá rovina súvisí s tým, že princíp primeraných úprav je zo svojej podstaty vybudovaný na individuálnych charakteristikách, ktoré predpokladajú, že rôzni ľudia s rôznym zdravotným postihnutím budú potrebovať na účinné uplatnenie svojho práva na prístup k spravodlivosti rôzne opatrenia, či už jednotlivo alebo v kombinácii. Napríklad, človek s kombinovaným telesným a mentálnym postihnutím bude potrebovať nielen zabezpečenie, aby súdna sieň bola fyzicky prístupná, ale aj niekoho, kto ho bude počas pojednávania podporovať, alebo tlmočník, prípadne bolo na mieste zorganizovať účastníckej výpovede v jeho osobnom prostredí a nie v priestoroch súdu, apod. Slovenské procesné predpisy túto zásadu nijako neupravujú. Naše odporúčanie preto smeruje k tomu, aby procesné predpisy výslovne uznali zásadu primeraných úprav ako jednu zo základných zásad procesného práva.

ODPORÚČANIE 2: Procesné predpisy by mali výslovne upraviť zásadu zaistenia primeraných úprav v konaní tak, aby bol osobám so zdravotným postihnutím zabezpečený účinný prístup k spravodlivosti na rovnakom základe s ostatnými.

2.4. Procesná spôsobilosť ľudí s mentálnym postihnutím

Procesnú spôsobilosť účastníkov musíme odlíšiť od spôsobilosti byť účastníkom konania. Spôsobilosť byť účastníkom konania vyjadruje spôsobilosť mať procesné práva a povinnosti, ktoré zákon účastníkom priznáva, resp. ukladá. Túto spôsobilosť má ten, kto má spôsobilosť

mať práva a povinnosti, tzv. hmotnoprávnu subjektivitu (typicky fyzické a právnické osoby). Procesnou spôsobilosťou sa rozumie spôsobilosť vlastnými úkonmi nadobúdať práva a brať na seba povinnosti, a to buď samostatne alebo prostredníctvom zvoleného zástupcu.³⁸

Občiansky súdny poriadok upravuje procesnú spôsobilosť v § 20. Podľa tohto ustanovenia „Každý môže pred súdom ako účastník samostatne konať (procesná spôsobilosť) v tom rozsahu, v akom má spôsobilosť vlastnými úkonmi nadobúdať práva a brať na seba povinnosti.“ Podobne, podľa § 15 správneho poriadku môže účastník samostatne konať v takom rozsahu, v akom má spôsobilosť vlastnými úkonmi nadobúdať práva a brať na seba povinnosti. Občiansky súdny poriadok a správny poriadok priamo prepájajú procesnú spôsobilosť so spôsobilosťou na právne úkony. To znamená, že človek pozbavený spôsobilosti na právne úkony podľa § 10 ods. 1 občianskeho zákonníku nemá ani procesnú spôsobilosť, človek s obmedzenou spôsobilosťou podľa § 10 ods. 2 občianskeho zákonníka na právne úkony nemá procesnú spôsobilosť v rozsahu súdom vymedzeného obmedzenia. Strata, resp. obmedzenie procesnej spôsobilosti podľa § 20 občianskeho súdneho poriadku, resp. § 15 správneho poriadku je vždy automatickým dôsledkom rozhodnutia o pozbavení, resp. obmedzení spôsobilosti na právne úkony podľa § 10 občianskeho zákonníku. Podľa § 22 občianskeho súdneho poriadku fyzická osoba, ktorá nemôže pred súdom konať samostatne, musí byť zastúpená zákonným zástupcom. V prípade osôb pozbavených spôsobilosti na právne úkony alebo s obmedzenou spôsobilosťou je týmto zástupcom opatrovník ustanovený podľa § 189a v spojení s § 192 občianskeho súdneho poriadku.

S ohľadom na § 103 občianskeho súdneho poriadku je procesná spôsobilosť jednou z podmienok konania, ktorú je možné podľa § 104 ods. 2 občianskeho súdneho poriadku odstrániť a súd je povinný urobiť vhodné opatrenia. Pritom spravidla môže pokračovať v konaní, ale nesmie vydať rozhodnutie, ktorým sa konanie končí. Ak sa nepodarí nedostatok podmienky konania odstrániť, konanie súd zastaví.

Podľa § 31a ods. 1 občianskeho súdneho poriadku zástupcom účastníka nemôže byť ten, koho záujmy sú v rozpore so záujmami účastníka konania, ktorého zastupuje. To sa vzťahuje

³⁸ Vid' napríklad Hlavsa, P., Stavinohová, J. *Civilní proces a organizace soudnictví*. Brno: Doplněk, 2003, s. 222-225.

aj na opatrovníka človeka pozbaveného spôsobilosti na právne úkony, resp. s obmedzenou spôsobilosťou. Preto podľa § 29 ods. 1 občianskeho súdneho poriadku mu súd ustanoví opatrovníka – zástupcu iba pre konanie. Podľa § 31 občianskeho súdneho poriadku má ustanovený zástupca rovnaké postavenie ako zástupca na základe plnomocenstva pre celé konanie, pokiaľ nebol ustanovený len pre určité úkony. Koho súd vyberie ako procesného opatrovníka je v moci súdu.

Tato právna úprava je problematická z dvoch dôvodov. Prvým je skutočnosť, že procesné normy obmedzujú ľudí so zdravotným postihnutím, ktorí sú pozbavení spôsobilosti na právne úkony, či ich spôsobilosť bola obmedzená, v samostatnom prístupe k spravodlivosti. Pritom s ohľadom na znenie článku 13 Dohovoru OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím sa Slovensko zaviazalo zaistiť ľuďom so zdravotným postihnutím *účinný prístup k spravodlivosti na rovnakom základe s ostatnými*. Slovné spojenie „s ostatnými“ znamená na rovnakom základe s ľuďmi bez zdravotného postihnutia. Zároveň podľa článku 12 ods. 2 Dohovoru OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím Slovenská republika uznala, že osoby so zdravotným postihnutím majú spôsobilosť na právne úkony vo všetkých oblastiach života na rovnakom základe s ostatnými.

Ak je cieľom obmedzenia procesnej spôsobilosti ochrana ľudí so zdravotným postihnutím napríklad pred návrhmi, ktoré by im mohli spôsobiť ujmu, tak podľa článku 12 ods. 4 Dohovoru OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím všetky záruky, ktorých cieľom je zabrániť zneužitie, musia rešpektovať práva, vôľu a preferencie danej osoby a musia zabraňovať konfliktu záujmov a nenáležitému ovplyvňovaniu, musia byť primerané a prispôsobené situácii danej osoby, musia sa uplatňovať čo najkratšie a musia podliehať pravidelnej kontrole. Zároveň tieto záruky musia byť primerané tomu, do akej miery uvedené opatrenia ovplyvňujú práva a záujmy danej osoby. Ak by bola cieľom obmedzenia procesnej spôsobilosti ochrana súdnych a správnych orgánov pred možnými kverulatórnymi návrhmi a podaniami, tak toto ospravedlnenie neobstojí, nakoľko ide o automatický dôsledok rozhodnutia o pozbavení, resp. obmedzení spôsobilosti na právne úkony, bez skúmania možných kverulatórnych tendencií konkrétneho človeka. Zároveň pritom platí (viď nižšie), že individuálne obmedzovanie procesnej spôsobilosti je vylúčené. Z týchto dôvodov

môžeme odporučiť novelizáciu procesných predpisov tak, aby bolo zaistené, že všetci dospelí majú procesnú spôsobilosť na rovnakom základe.

Na tomto mieste chceme upozorniť ešte na judikatúru Ústavného súdu SR, ktorý sa v uznesení sp. zn. III. ÚS 45/2000, zo dňa 29. 6. 2000 zaoberal aktívnou legitimáciou človeka pozbaveného spôsobilosti na právne úkony v prípade namietaného porušenia jeho základných práv a slobôd. V právnej vete Ústavný súd SR uviedol: *„V prípade osoby umiestnenej v domove sociálnych služieb a zbavenej spôsobilosti na právne úkony uplatňuje Ústavný súd Slovenskej republiky požiadavku splnenia procesných podmienok primerane jej situácii a osobným vlastnostiam tak, aby mohla uplatniť svoje ústavné práva.“* V odôvodnení Ústavný súd konkrétne uviedol:

„Všeobecné súdy nemajú právomoc rozhodovať o obmedzení alebo pozbavení ústavných práv a slobôd. Preto aj osoba pozbavená spôsobilosti na právne úkony má procesnú legitimáciu na ochranu základného ľudského práva v konaní o podnete podľa čl. 130 ods. 3 Ústavy Slovenskej republiky.

...

T. V. (ďalej len "podnecovateľ") teda má aktívnu procesnú legitimáciu obrátiť sa na ústavný súd s podnetom podľa čl. 130 ods. 3 Ústavy Slovenskej republiky (ďalej len "ústava"). Podnecovateľ namieta porušenie svojich vlastných základných práv, teda jeho podnet nie je podaný niekým zjavne neoprávneným. Podnet je podaný písomne. Je z neho zistiteľné, že sa týka vrátenia spôsobilosti na právne úkony a údajného porušenia zákona a ústavy pri umiestňovaní podnecovateľa do ústavu sociálnej starostlivosti. Od podnecovateľa nemožno vzhľadom na jeho situáciu a osobné vlastnosti spravodlivo žiadať, aby špecifikoval, ktoré jeho ústavné práva boli údajne porušené. Z obsahu podnetu je však zistiteľné, že ide o čl. 17 ods. 1 a 6 a o čl. 23 ods. 1 a 3 ústavy upravujúce rámec umiestnenia a držania osoby v ústave zdravotníckej starostlivosti bez jej súhlasu a slobodu pohybu a pobytu. Keďže v tomto prípade ústava výslovne odkazuje na zákonnú úpravu, je prípadné porušenie zákona i porušením čl. 17 ods. 1 a 6 a čl. 23 ods. 1 a 3 ústavy. Návrh je odôvodnený primerane situácii a vlastnostiam podnecovateľa tvrdením, že sa vie o seba postarať. Neobsahuje návrh dôkazov, ale tieto od podnecovateľa ani nemožno spravodlivo požadovať. Ústavný súd vo

veci zatiaľ nerozhodol ani o nej nekoná, teda podnet nie je neprípustný. Podnet nie je zjavne neopodstatnený, lebo prípadným nesprávnym postupom pri umiestňovaní osoby do ústavu sociálnej starostlivosti možno porušiť jej základné práva podľa čl. 17 ods. 1 a 6 a čl. 23 ods. 1 a 3 ústavy. Pre podanie podnetu nie je určená lehota a po prípadnom vyslovení porušenia základných práv podnecovateľa môže nastať náprava. Preto podnet nie je podaný oneskorene.“

Ústavný súd SR prerokoval aj sťažnosť človeka obmedzeného v spôsobilosti na právne úkony, ktorý sa sťažoval na porušenie svojich základných práv a slobôd v konaní o spôsobilosti na právne úkony (viď uznesenie sp. zn. III. 47/02 zo dňa 18. 4. 2002). Je zrejmé, že obmedzenie a pozbavenie spôsobilosti na právne úkony nie je automatickou prekážkou podania ústavnej sťažnosti. Plná spôsobilosť tak nie je podmienkou konania pred Ústavným súdom.

ODPORÚČANIE 3: Novelizovať § 20 občianskeho súdneho poriadku a § 15 správneho poriadku tak, aby bolo zaistené, že všetci dospelí so zdravotným postihnutím majú procesnú spôsobilosť bez ohľadu na obmedzenie, resp. pozbavenie spôsobilosti na právne úkony.

2.5. Individuálne zásahy do procesnej spôsobilosti

V minulosti dochádzalo k tomu, že tí, ktorí sa bránili rôznymi návrhmi a žalobami totalitnému režimu boli obmedzovaní v procesnej spôsobilosti, teda v spôsobilosti samostatne konať pred súdom, prípadne správnym orgánom. Najvyšší súd už v roku 1979 publikoval stanovisko Cpj 301/77 zo dňa 23. 5. 1979, podľa ktorého: „*není správný postup tých soudů, které určují rozsah omezení způsobilosti občana tak, že vedle omezení způsobilosti ve sféře hmotného práva (popřípadě bez vyslovení omezení v této oblasti nebo v širším rozsahu než z tohoto omezení plyne) vyslovují i omezení jeho způsobilosti jednat samostatně před soudy nebo státními notářstvími, tedy jeho procesní způsobilosti.*“ Na toto stanovisko nadviazal rozsudok Krajského súdu v Ostrave zo dňa 8. 1. 1998, sp. zn. 7 Co 538/97. Krajský súd uviedol, že „*soud může výrokem rozsudku zbavit fyzickou osobu způsobilosti k právním úkonům nebo ji v této způsobilosti omezit. Výrok rozsudku o omezení způsobilosti fyzické osoby jen ohledně samostatného jednání před soudy a úřady je v rozporu se zákonem.*“

Podobne prax obmedzovania procesnej spôsobilosti kritizoval český Ústavný súd. V náleze sp. zn. IV. ÚS 412/04 zo dňa 7. 12. 2005 posudzoval rozsudok okresného súdu, ktorým bol sťažovateľ obmedzený v spôsobilosti na právne úkony tak, že „je oprávnený pouze [sic!] nakládat s finančními prostředky, movitým a nemovitým majetkem.“ Okresný súd tento postup zdôvodnil tým, že posudok nezistil, že by sťažovateľ nebol schopný racionálne hospodáriť s finančnými prostriedkami v plnom rozsahu. V dôsledku svojej choroby však nie je schopný racionálne riešiť právne spory, jeho snahe dosiahnuť uznanie, že mu bola spôsobená krivda, chýba logická forma. Podľa názoru českého Ústavného súdu dané rozhodnutie nesledovalo legitímny účel. Ako dôvod pre tento záver Ústavný súd uviedol, že:

„obtěžování soudu, popř. dalších orgánů veřejné moci (správních orgánů), byť i množstvím ne vždy logických podání, nelze řešit popřením subjektivity jednotlivce v její dynamické podobě. Právní subjektivita totiž musí pokrývat i právo jednotlivce na rozvoj jeho osobnosti v podobě interakce s okolím, včetně interakce s veřejnou mocí. Osoba definovaná právní subjektivitou má totiž právo na svobodné jednání. Brání-li se veřejná moc, v daném případě patrně obtížné, komunikaci se stěžovatelem tak, že zkrátí jeho subjektivitu tak, že svou komunikaci se stěžovatelem ukončí svým autoritativním výrokem, jímž stěžovateli odejme část jeho právní osobnosti, nelze takový postup shledat souladným s cílem, který je nezbytný ve svobodné a demokratické společnosti a již proto je třeba její postup považovat za excesivní aplikaci obyčejného práva, v daném případě § 10 odst. 2 obč.z., a tedy i za zásah do základního práva stěžovatele garantovaného čl. 5 Listiny.“

Tieto závery neskôr Ústavný súd zopakoval v náleze sp. zn. II. ÚS 1191/08 zo dňa 14. 4.2009. Podobne sa vyjadril aj Európsky súd pre ľudské práva v rozhodnutí *Salontaji-Drobnjak proti Srbsku*³⁹. Išlo o prípad chronického sťažovateľa, ktorý podával opakovane desiatky a stovky návrhov a okresný súd v Srbsku obmedzil jeho procesnú spôsobilosť. Európsky súd pre ľudské práva jeho prípad posudzoval optikou práva na súkromný život podľa článku 8 Európskeho dohovoru o ľudských právach a dospel k záveru o porušení tohto práva. Konkrétne súd vo svojom rozhodnutí uviedol, že domáci právny poriadok má mať možnosť

³⁹ *Salontaji-Drobnjak proti Srbsku*, sťažnosť č. 36500/05, rozsudok zo dňa 13. októbra 2009

ako sa brániť pred kverulantmi a je na vnútroštátnych orgánoch, aký mechanizmus si pre riešenie takýchto návrhov zvolí, ale riešením nemôže byť opatrenie zasahujúce do spôsobilosti na právne úkony.

ODPORÚČANIE 4: Zaistiť, aby nedochádzalo k individuálnym zásahom do procesnej spôsobilosti ľudí so zdravotným postihnutím.

2.6. Dôverník ako podporujúca osoba človeka so zdravotným postihnutím

Zaujímavým a konkrétnym nástrojom, ktorý v praxi môže napomôcť tomu, aby bolo ľuďom so zdravotným postihnutím zaistené *účinné plnenie ich úlohy priamych a nepriamych účastníkov vrátane úlohy svedkov, vo všetkých súdnych konaniach a to aj vo fáze vyšetrovania a predbežného konania* môže byť inštitút dôverníka. V susednej Českej republike došlo zákonom č. 404/2012 k novelizácii občianskeho súdneho poriadku a zavedeniu inštitútu dôverníka v prípade, ak je účastníkom konania dieťa. Podľa aktuálne účinného zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, § 100 ods. 3:

„V řízení, jehož účastníkem je nezletilé dítě, které je schopno formulovat své názory, soud postupuje tak, aby byl zjištěn jeho názor ve věci. Názor nezletilého dítěte soud zjistí výslechem dítěte. Názor dítěte může soud ve výjimečných případech zjistit též prostřednictvím jeho zástupce, znaleckého posudku nebo příslušného orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Výslech dítěte může soud provést i bez přítomnosti dalších osob, lze-li očekávat, že by jejich přítomnost mohla ovlivnit dítě tak, že by nevyjádřilo svůj skutečný názor; přítomnost důvěrníka dítěte, který není jeho zákonným zástupcem a o jehož účast u výslechu dítě požádá, může soud vyloučit jen tehdy, je-li jeho přítomností mařen účel výslechu. K názoru dítěte soud přihlíží s přihlédnutím k jeho věku a rozumové vyspělosti.“

Dôvodová správa k tomu uvádza:

„Soudní řízení, ve kterých je účastníkem nezletilé dítě, občanský soudní řád označuje jako péče soudu o nezletilé. V těchto řízeních před soudem je nezletilé dítě mnohdy vystaveno velkému tlaku a psychickému vypětí, které může

mít nepříznivé následky pro jeho další vývoj. Vzhledem k této skutečnosti je třeba dbát zvýšení ochrany jejich procesních práv. Navrhovaná právní úprava proto posiluje právní postavení nezletilých dětí v uvedených řízeních a reflektuje do občanského soudního řádu čl. 5 písm. a) Evropské úmluvy o výkonu práv dětí (vyhlášené pod č. 54/2001 Sb.) a čl. 3 odst. 1 a 3 a čl. 16 Úmluvy o právech dítěte (vyhlášené pod č. 104/1991 Sb.). Uvedený čl. 5 písm. a) Evropské úmluvy o výkonu práv dětí stanoví státům možnost poskytnout dětem další procesní práva v soudním řízení, které se jich týká, zejména právo požadovat pomoc vhodné osoby dle jejich volby, která jim pomůže vyjádřit jejich názor. Ustanovení čl. 3 odst. 1 a 3 a čl. 16 Úmluvy o právech dítěte potom stanoví státům povinnost zajistit dětem takovou ochranu a péči, jaká je nezbytná pro jejich blaho.“

Od 1. 1. 2014 je účinný v České republice aj nový zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ktorý upravuje postup v nesporových konaniach. Postavenie dôverníka upravuje § 68, ktorý sa vzťahuje na konanie o nedobrovoľnej hospitalizácii a § 369 ods. 2, ktorý sa vzťahuje na rodinnoprávne konania. Podľa § 68 zákona:

„(1) Důvěrník nebo podpůrce může svým jménem uplatnit ve prospěch umístěného člověka všechna jeho práva vzniklá v souvislosti s převzetím a dalším držením ve zdravotním ústavu.

(2) Jestliže úkony důvěrníka nebo podpůrce odporují zájmům umístěného člověka, posoudí je soud po uvážení všech okolností.“

Ďalej podľa § 369 ods. 2 zákona:

„Účastníka, který nemá svéprávnost v plném rozsahu, soud vyslechné bez přítomnosti jiných osob; přítomnost důvěrníka, který není jeho zákonným zástupcem nebo účastníkem a o jehož účast u výslechu vyslýchaný účastník požádá, může soud vyloučit jen tehdy, je-li jeho přítomností mařen účel výslechu.“

Z vyššie uvedeného je zrejmé, že cieľom inštitútu dôverníka je posilniť procesné práva zraniteľných skupín, konkrétne detí (bez ohľadu na konanie) a ľudí so zdravotným postihnutím v špecifickom konaní o nedobrovoľnej hospitalizácii, resp. v rodinnoprávných

nesporových konaniach. Špecifické je postavenie dôverníka v konaní o nedobrovoľnej hospitalizácii, nakoľko ten má podľa § 68 zákona o zvláštných řízeniích soudních právo svojim vlastným menom uplatňovať v prospech umiestnenej osoby všetky jeho práva, vrátane napríklad práva podať žiadosť o prepustenie, podať odvolanie proti rozhodnutiu o zákonnosti prevzatia, apod.

Domnievame sa, že inštitút dôverníka založený na prejave vôle človeka mať pri sebe známu osobu, niekoho komu dôveruje, kto ho bude podporovať a pomáhať mu v konaní najmä svojou prítomnosťou a podporou (nie právnymi radami), je veľmi vhodný nástroj pre ľudí so zdravotným postihnutím. V súlade s dikciou článku 13 Dohovoru OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím by mal mať miesto vo všetkých konaniach, vo všetkých procesných štádiách a pri všetkých úkonoch, kde dochádza ku konfrontácii človeka so zdravotným postihnutím a štátneho orgánu (súdu, orgánu činného v trestnom konaní, správneho orgánu). Preto navrhujeme, aby došlo k novelizácii procesných predpisov tak, aby tieto upravili, ideálne v časti venovanej účastníkom, špecifickú možnosť pre ľudí so zdravotným postihnutím požiadať pri úkonoch a na pojednávaníach o prítomnosť dôverníka, ktorý nie je zároveň zástupcom účastníka v konaní. Zároveň je vhodné, aby štátny orgán mohol dôverníka vylúčiť, ak by jeho prítomnosťou bol daný úkon zmarený.

ODPORÚČANIE 5: V procesných predpisoch zakotviť inštitút dôverníka človeka so zdravotným postihnutím, ktorý by nebol zástupcom účastníka a štátny orgán by mal zároveň možnosť vylúčiť prítomnosť dôverníka v prípade, že by jeho prítomnosťou mohol byť relevantný úkon, napríklad výsluch, zmarený.

III.

PRÁVO NA PRÍSTUP K SPRAVODLIVOSTI V KONANÍ O SPÔSOBILOSTI NA PRÁVNE ÚKONY

V tejto časti našej práce sa budeme zaoberať právom ľudí so zdravotným postihnutím na prístup k spravodlivosti vo vzťahu k jednému konaniu, a to konaniu o spôsobilosť na právne úkony. Dôvodom je tá skutočnosť, že ide o veľmi špecifické konanie, kde je účastníkom priamo človek s mentálnym postihnutím (v právnom jazyku človek s duševnou poruchou). Zároveň ide o konanie, v ktorom sa rozhoduje veľmi dôležitá otázka spôsobilosti človeka, a teda možnosti prejavovať samostatne svoju vôľu, zakladať, meniť a rušiť právne vzťahy, zjednodušene inými slovami, žiť v právnom slova zmysle. Toto konanie je pre ľudí s mentálnym postihnutím veľmi významné a otázka ich procesných práv je preto kľúčová.

3.1. Problém začatia konania o spôsobilosti na právne úkony

Konanie o spôsobilosti na právne úkony je upravené v § 186 - § 191 občianskeho súdneho poriadku. Ide o tzv. nesporové konanie, založené na zásade vyšetrovacej a zásade oficiality. Ustanovenie § 186 občianskeho súdneho poriadku rieši otázku začatia konania. Zákon výslovne neuvádza, kto je oprávnený podať návrh na začatie konania o spôsobilosti na právne úkony, ale uspokojuje sa s tým, že určuje, že návrh môže podať tiež zdravotnícke zariadenie (§ 186 ods. 1 občiansky súdny poriadok). Má sa za to, že konanie je možné začať akoukoľvek stranou, ktorej právne záujmy môžu byť dotknuté. Dokonca z judikatúry je možné dovodiť ešte extenzívnejší výklad, podľa ktorého môže byť navrhovateľom v podstate ktokoľvek. Určite navrhovateľom môže byť poskytovateľ sociálnych služieb.⁴⁰ Okrem toho je možné konanie začať i bez návrhu, napr. na základe podnetu, pretože sa jedná o konanie nesporové.

⁴⁰ Porov. rozhodnutie Rc 2/1984 I, v ktorom Najvyšší súd ČSR uviedol: „Protože občanský soudní řád nijak neomezuje okruh procesně způsobilých subjektů oprávněných k podání návrhu na zahájení řízení o způsobilosti určitého občana k právním úkonům, lze dovodit, že tento návrh může podat kterýkoliv procesně způsobilý subjekt, a tedy i ústav sociální péče, jestliže má procesní způsobilost ve smyslu ustanovení § 20 o. s. ř. Jestliže takový ústav návrh na zahájení řízení o způsobilosti k právním úkonům podá, stává se účastníkem takto zahájeného řízení (z uvedené zásady vychází i zpráva občanskoprávního kolegia Nejvyššího soudu ČSR, Cpj 160/76, uveřejněná pod č. 3/1979 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek, str. 39 a 42)“.

Domnievame sa, že takáto úprava neprispieva k právnej istote, pretože okruh možných navrhovateľov nie je vymedzený dostatočne určito a výklad tohto ustanovenia môže okruh možných navrhovateľov príliš rozšíriť. To má dopad na nezrozumiteľnosť zákonnej úpravy začatia konania, ktoré sa dotýka základných práv a slobôd ľudí s postihnutím a rovnako znižuje štandard ochrany ľudí s postihnutím, pretože ich nechráni pred neodôvodneným začatím konania o spôsobilosti na právne úkony.⁴¹

Ďalej je nutné upozorniť na nevhodnú, obsolentnú terminológiu. Ustanovenie § 186 ods. 1 občianskeho súdneho poriadku uvádza, že návrh na začatie konania môže podať aj „zdravotnícke zariadenie“. Pojem zdravotnícke zariadenie náš právny poriadok nepozná. Zdravotnícke služby poskytujú poskytovatelia zdravotnej starostlivosti podľa zákona č. 576/2004 Z.z. o zdravotnej starostlivosti. Sociálne služby poskytujú poskytovatelia sociálnych služieb podľa zákona č. 448/2008 Z.z. o sociálnych službách. Poskytovateľ sociálnych služieb nie je zdravotníckym zariadením. Takáto charakteristika odporuje základným zásadám zákona o sociálnych službách (§ 2). Z týchto dôvodov navrhujeme výslovne upraviť okruh subjektov oprávnených podať návrh na začatie konania špecificky a zároveň tieto subjekty správne, v súlade s aktuálnou terminológiou, aj pomenovať.

Čo sa týka okruhu subjektov, navrhujeme, aby zákon výslovnej upravoval, že návrh môže podať aj osoba obmedzená alebo pozbavená spôsobilosti na právne úkony, jej blízka osoba alebo opatrovník, štátny orgán, poskytovateľ sociálnych služieb a poskytovateľ zdravotníckej starostlivosti. Terminológia zároveň reaguje na prijatie zákona č. 576/2004 Z.z. o zdravotnej starostlivosti, službách súvisiacich s poskytovaním zdravotnej starostlivosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov, a zákona č. 448/2008 Z.z., o sociálnych službách. Zároveň navrhujeme, aby zákon upravil, že ak návrh na začatie konania podá poskytovateľ sociálnych služieb alebo poskytovateľ zdravotníckej starostlivosti, je povinný bez zbytočného odkladu písomne informovať o podanom návrhu niekoho z osôb blízkych tomu, o koho spôsobilosti sa bude konať. V praxi sa objavuje problém, že o tom, že bol podaný návrh na začatie konania o spôsobilosti na právne úkony zo strany poskytovateľa sociálnych služieb alebo zdravotníckeho zariadenia sa rodinní príslušníci nemajú možnosť dozvedieť. Nikto nemá

⁴¹ Porovnaj napr. šikanózný návrh na pozbavenie spôsobilosti na právne úkony, ktorý sa dostal až pred Európsky súd pre ľudské práva, vec *Bock proti Nemecku*, sťažnosť č. 11118/84, rozsudok zo dňa 29. 3. 1989.

povinnosť ich o tom informovať, preto navrhujeme, aby im bola podaná písomná správa o podaní návrhu na začatie konania zo strany súdu.

ODPORÚČANIE 6: Zákon výslovne upraví, že návrh na začatie konania o spôsobilosti na právne úkony môže podať aj osoba obmedzená alebo pozbavená spôsobilosti na právne úkony, jej blízka osoba alebo opatrovník, štátny orgán, poskytovateľ sociálnych služieb a poskytovateľ zdravotníckej starostlivosti. V prípade, že návrh na začatie konania o spôsobilosti na právne úkony podá poskytovateľ sociálnych služieb alebo poskytovateľ zdravotníckej starostlivosti, súd bude mať povinnosť informovať o tom rodinných príslušníkov osoby, ktorej sa návrh týka.

3.2. Právo vyšetrovaného človeka požiadať o navrátenie spôsobilosti na právne úkony

Ďalej je problematické ustanovenie § 186 ods. 3 občianskeho súdneho poriadku, a to z dvoch dôvodov. Za prvé, zákon upravuje, že návrh na vrátenie spôsobilosti na právne úkony môže podať i ten, kto bol pozbavený spôsobilosti na právne úkony. Stretli sme sa s tým, že súdy toto ustanovenie interpretujú tak, že návrh môže podať *iba* osoba pozbavená spôsobilosti na právne úkony. To je samozrejme nezmyselný výklad, ale nejednoznačnosť právnej úpravy k takémuto výkladu bohužiaľ prispieva. Preto navrhujeme, aby zákon výslovne (viď vyššie) upravil, že návrh na začatie konania môže podať aj osoba pozbavená spôsobilosti na právne úkony a osoba obmedzená v spôsobilosti na právne úkony.

Druhým problémom je možnosť odobrať právo vyšetrovanému podať návrh na začatie konania o navrátenie spôsobilosti na právne úkony až na dobu jedného roku. Podľa literatúry toto obmedzenie smeruje k zamedzeniu zneužitia návrhov na navrátenie spôsobilosti na právne úkony: „(...) Účelom tohoto omezení je zabránit tomu, aby právo na podání návrhu na vrácení způsobilosti k právním úkonům mohlo být dotčeny osobami zneužíváno.“⁴² Zdá sa teda, že cieľom obmedzenia možnosti podať návrh na navrátenie spôsobilosti na právne úkony je zachovanie efektivity súdneho konania, resp. zabránenie zahlteniu súdov opakovanými návrhmi ľuďmi, u ktorých podľa znenia § 186 ods. 3 občianskeho súdneho poriadku

⁴² Drápal, L., Bureš, J. a kol. Občanský soudní řád I, II Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 1396.

„nemožno očakávať zlepšenie jeho stavu“. Rozhodnutie podľa § 186 ods. 3 občianskeho súdneho poriadku (posledná veta) tak síce umožňuje súdu bez ďalšieho zamietnuť návrh na navrátenie spôsobilosti na právne úkony bez toho, aby sa súd musel zaoberať meritom návrhu, nemôže ale samo o sebe zabrániť človeku, aby tieto návrhy aj opakovane podával. Aj keď sa teda súd návrhom zaoberá iba v zmysle aktívnej legitímácie, aj tak musí urobiť určité procesné kroky, vrátane vydania uznesenia o zastavení konania. Preto toto ustanovenie môže prispievať k zníženiu administratívnej záťaže súdov pri rozhodovaní o spôsobilosti na právne úkony, ale nemôže úplne záťaž odstrániť.

Domnievame sa, že ustanovenie § 186 ods. 3 občianskeho súdneho poriadku je neprimerane reštriktívne a existujú iné, menej reštriktívne nástroje, ktoré vyššie uvedený cieľ naplnia rovnako. Otázku konkrétnych alternatív riešil Európsky súd pre ľudské práva v rozsudku *Stanev proti Bulharsku*⁴³, kde uviedol, že s ohľadom na článok 6 Európskeho dohovoru o ľudských právach je možné upraviť v domácom právnom poriadku určité obmedzenia v prístupe k súdu, ale tieto nemôžu mať automatickú povahu. Ako príklady prípustných obmedzení Európsky súd pre ľudské práva uviedol „obmedzenie frekvencie návrhov“ alebo zavedenie systému „predbežného posúdenia prijateľnosti návrhov na základe spisu“.

Občiansky súdny poriadok nepozná obmedzenie frekvencie návrhov, ale upravuje obdobu predbežného posúdenia. Po podaní návrhu na navrátenie spôsobilosti na právne úkony je možné postupom podľa § 186 ods. 2 občianskeho súdneho poriadku uložiť navrhovateľovi, a to aj osobe obmedzenej alebo pozbavenej spôsobilosti na právne úkony, aby do primeranej lehoty predložila lekárske vysvedčenie o duševnom stave. Ak sa v tejto lehote nepredložilo lekárske vysvedčenie, súd konanie zastaví. Tento postup môže slúžiť ako veľmi efektívny filter, pretože na jednej strane, pokiaľ nie je v tejto lehote lekárske vysvedčenie predložené, súd konanie zastaví, a na druhej strane, ak došlo k zmene zdravotného stavu, súd bude môcť pružne na túto zmenu reagovať, a to aj keď k zlepšeniu zdravotného stavu dôjde v krátkej dobe po právoplatnosti rozsudku o pozbavení alebo obmedzení spôsobilosti na právne úkony. Zároveň je možné týmto spôsobom postupovať v tej fáze konania, kedy ešte nie je ustanovený znalec, a dokonca, ak to bude podľa súdu na mieste, môže postupovať aj bez ustanovenia zástupcu podľa § 187 ods. 1 občianskeho súdneho poriadku.

⁴³ *Stanev proti Bulharsku*, sťažnosť č. 36760/06, rozsudok Veľkého senátu zo dňa 17. 1. 2012, ods. 242.

Ide tak podľa nášho názoru o efektívny nástroj, ktorý je oveľa miernejší ako rozhodnutie o tom, že človek nemôže podať návrh na navrátenie spôsobilosti na právne úkony vôbec a zabrániť mu tak úplne vo výkone práva na prístup k súdu.

ODPORÚČANIE 7: Zo zákona vypustiť možnosť odobrať vyšetrovanému človeku právo podať návrh na začatie konania o navrátenie spôsobilosti na právne úkony.

3.3. Chýbajúce špecifické poučenie

Ustanovenia občianskeho súdneho poriadku upravujúce konanie o spôsobilosti na právne úkony neupravujú otázku poučenia a sudy tak majú iba všeobecnú poučovaciu povinnosť podľa § 5 občianskeho súdneho poriadku. To je podľa nášho názoru nedostatočné a bolo by vhodné výslovne zakotviť povinnosť súdu poučiť účastníka konania (vyšetrovaného) o jeho procesných práva a povinnostiach, a o špecifikách konania, a to vhodným spôsobom, s ohľadom na jeho zdravotné postihnutie. Cieľom poučenia je, aby nedochádzalo k situáciám, že poučenie sa nedostane tým vyšetrovaným osobám, ktoré objektívne sú schopné poučeniu porozumieť. Vzhľadom na to, že súd nevie objektívne rozlíšiť, kto je schopný poučeniu porozumieť a kto nie, je potrebné poučovať všetkých vyšetrovaných. Stanovisko znalca by malo byť v tomto ohľade úplne irelevantné. Vhodné by bolo zakotviť túto povinnosť najmä ohľadom na a) právo zvoliť si zástupcu pre konanie, b) právo navrhovať dôkazy a vyjadrovať sa k jednotlivým dôkazom.

Ad a) Poučenie o práve zvoliť si zástupcu nadväzuje na ustanovenie § 187 ods. 1 občianskeho súdneho poriadku (vid' nižšie). Vyšetrovaný si môže zvoliť zástupcu pre konanie. Pokiaľ si ho nezvolí, napríklad aj z dôvodu neschopnosti takej voľby, súd mu ustanoví zástupcu z radov advokátov.

Ad b) Poučenie smeruje k možnosti aktívneho zapojenia vyšetrovaného človeka do konania. Vyšetrovaný človek je účastníkom konania, má právo predkladať dôkazy a vyjadrovať sa k dôkazom. O týchto právach by mal byť poučený.

Veľmi dôležitá je forma poučenia a čas poučenia. Poučenie by malo nasledovať ihneď po začatí konania, malo by byť písomné a v takej forme, aby poučeniu vyšetrovaný porozumel. Toto pravidlo je možné odvodiť zo zásady č. 11 ods. 2 Odporúčania Výboru Ministrov Rady Európy R(99) 4 o zásadách právnej ochrany dospelých nespôsobilých osôb.⁴⁴

ODPORÚČANIE 8: Upraviť v zákone povinnosť súdu poučiť vyšetrovaného človeka o jeho procesných právach a povinnostiach na začiatku konania, a to formou, aby obsahu poučenia mal možnosť porozumieť s ohľadom na svoj zdravotný stav. Zákon by mal upraviť povinnosť súdu poučiť vyšetrovaného o jeho právach a povinnostiach aj v priebehu konania v prípade, že súd má za to, že je to potrebné.

3.4. Zastúpenie človeka so zdravotným postihnutím

Podľa § 187 ods. 1 občianskeho súdneho poriadku „*tomu, o ktorého spôsobilosti na právne úkony ide, ustanoví súd opatrovníka pre konanie.*“ Otázka znie, kto by mal byť týmto procesným opatrovníkom? V zásade je potrebné podľa nášho názoru vychádzať z predpokladu, že človek so zdravotným postihnutím, účastník (vyšetrovaný), by mal mať rovnaké postavenie v porovnaní s ľuďmi bez zdravotného postihnutia. Jedným z prejavov tohto práva je právo zvoliť si zástupcu v konaní o spôsobilosti na právne úkony. O tomto práve by mal byť vyšetrovaný vždy poučený, a to spôsobom, aby tomu porozumel. Nakoľko sa jedná o špecifické nesporné konanie, ktoré sa dotýka základných práv a slobôd, je na mieste, aby vyšetrovaný človek mal kvalifikovaného zástupcu v prípade, že z nejakého dôvodu, napr. že nie je toho schopný, si sám zástupcu nezvolí.

V praxi sme sa stretli s tým, že opatrovníkom podľa § 187 ods. 1 občianskeho súdneho poriadku bol ustanovený zamestnanec súdu, ktorý rozhodoval vo veci samej, prípadne orgán verejnej správy. Domnievame sa, že ide o veľmi zlú prax, ktorú je potrebné odmietnuť a náležite legislatívne na ňu reagovať. Odkazujeme na judikatúru českého Ústavného súdu,

⁴⁴ Odporúčanie Výboru ministrov Rady Európy č. R(99) 4 členským štátom o zásadách týkajúcich sa právnej ochrany nespôsobilých dospelých z 23. februára 1999.

ktorý sa tejto otázke podrobne venoval vo viacerých rozhodnutiach.⁴⁵ V náleze sp. zn. II.ÚS 303/05 zo dňa 14. 6. 2007 Ústavný súd ČR uviedol:

„Pokud byla soudem ustanovena jako opatrovnice soudní úřednice, která je zaměstnána u téhož soudu, pak tento postup správným shledat nelze. Jak bylo v dřívějších rozhodnutích Ústavním soudem dovozeno, bylo především na místě zjistit, zda stěžovatelku nemůže zastupovat osoba jí příbuzná. Opatrovník je osobou, která má v řízení hájit práva a oprávněné zájmy účastníka, kterého zastupuje. Při ustanovení opatrovníka je proto třeba přísně vážit, aby nedošlo ke kolizi zájmů zástupce a zastoupeného. Nelze očekávat, že podřízený pracovník soudu jako opatrovník účastníka řízení ve věci řešené tímtež soudem, bude brojit proti postupu a rozhodnutí soudu, a to i kdyby byl evidentně vadný.“

V náleze sp. zn. II. ÚS 194/11 zo dňa 28. 11. 2012 Ústavný súd ČR veľmi trefne uviedol:

„Účastníku soudního řízení, u něhož je podezření, že trpí duševní chorobou omezující či vylučující jeho svéprávnost, musí být zajištěna ochrana jeho zájmů i základních práv. K tomu slouží funkce opatrovníka, která byla vytvořena proto, aby byly do důsledku hájeny zájmy vyšetřovaného, což představuje mj. studium spisu, podávání vyjádření, a vedení celého sporu za vyšetřovaného tak, jak by takovou povinnost byl nucen plnit smluvní zástupce. Funkce opatrovníka nebyla v žádném případě procesním řádem zakotvena, aby usnadňovala činnost soudu tím, že okleští procesní práva účastníka.“

Podobne v rozsudku *Sýkora proti České republice* Európsky súd pre ľudské práva kritizoval nečinnosť súdom ustanoveného opatrovníka, zamestnankyne súdu, a v tomto kontexte uviedol:

„Čo sa týka spôsobu, akým bol sťažovateľ zastúpený v konaní o spôsobilosti na právne úkony, je Súd názoru, že s ohľadom na to, čo bolo pre sťažovateľa v stávke, bolo právne zastúpenie, vrátane kontaktu medzi zástupcom a sťažovateľom potrebné, či dokonca zásadné preto, aby konanie bolo skutočne kontradiktórne a aby boli legitímne záujmy sťažovateľa chránené. ... Avšak v tomto prípade sa zástupca nikdy so sťažovateľom nestretol, ani nepodal žiadny

⁴⁵ Viď rozhodnutia sp. zn. I. ÚS 559/2000, sp. zn. II. ÚS 351/04 či sp. zn. II. ÚS 629/04

*návrh jeho menom, a dokonca nebol na pojednávaniach. Zástupkyňa neurobila v konaní vôbec nič.*⁴⁶

S týmto súvisí otázka kontroly procesného opatrovníka, resp. zaistenie, aby procesné opatrovníctvo naplnilo svoj účel, teda efektívne zastúpenie človeka so zdravotným postihnutím. Český Ústavný súd sa vo vyššie citovanom náleze sp. zn. II.ÚS 303/05 zo dňa 14. 6. 2007 vyjadril aj k tejto problematike a veľmi jednoznačne označil súd rozhodujúci o spôsobilosti na právne úkony za subjekt zodpovedný za to, že procesný opatrovník nebude nečinný. Ústavný súd ČR konkrétne uviedol:

„Pokud má účastník řízení svého zvoleného zástupce, odpovídá za jeho volbu a za jeho konkrétní kroky v řízení tento účastník sám. Pokud však opatrovníka, coby zástupce účastníka řízení, ustanoví soud, odpovídá za to, že opatrovník bude hájit práva a oprávněné zájmy účastníka řízení. Má přitom povinnost zprostit opatrovníka jeho funkce pokud zjistí, že opatrovník svoji funkci v řízení buďto nevykonává fakticky vůbec (jako v posuzovaném případě), anebo zcela nedostatečně. Postup, kdy je soudem ustanoven a poté tolerován zcela nečinný opatrovník, je nepřijatelným formalismem, který ve svém důsledku popírá právo zastoupeného účastníka na spravedlivé řízení. V této souvislosti budiž ještě připomenut závěr Ústavního soudu, že Ústava ČR akceptuje a respektuje princip legality jako součást celkové koncepce právního státu, neváže však pozitivní právo jen na formální legalitu, ale výklad a použití právních norem podřizuje jejich obsahově materiálnímu smyslu (srov. např. nález sp. zn. Pl. ÚS 7/2000, č. 261/2000 Sb. zákonů).“

Tieto závery sa pritom nevzťahujú len na opatrovníka z radov napríklad zamestnancov súdov, ale aj na advokátov. Nečinnosť advokáta kritizoval Ústavný súd ČR v náleze sp. zn. II. ÚS 194/11 zo dňa 28. 11. 2012, kde uviedol:

„Z předloženého spisu Ústavní soud zjistil, že ustanovená opatrovnice stěžovatelky, byť se jednalo o advokátku, neučinila jménem stěžovatelky či v součinnosti s ní v průběhu řízení ani jediný úkon, nepočítaje v to účast u ústního jednání, kde s ohledem na závěry znaleckého posudku (nikoliv osobního kontaktu

⁴⁶ *Sýkora proti České republice*, sťažnosť č. 23419/07, rozsudok zo dňa 24. 11. 2012, ods. 108.

se stěžovatelkou) se připojila k návrhu na zbavení způsobilosti stěžovatelky k právním úkonům, jinými slovy neučinila ani jediný úkon v zájmu stěžovatelky. Nepodala soudu žádné vyjádření, nebyla přítomna výslechu znalce psychiatra okresním soudem a neuplatnila posléze proti napadenému rozsudku opravný prostředek. Ústavnímu soudu se popsaná situace jeví tak, že bylo sice učiněno zadost procesnímu požadavku ustanovit vyšetřované osobě opatrovníka, vzhledem ke způsobu, jakým byla tato povinnost splněna, však takové ustanovení evidentně nebylo v zájmu stěžovatelky a rozhodně nevedlo k ochraně jejích práv.“

Sme názoru, že súd rozhodujúci o spôsobilosti na právne úkony v prípade, že si človek nezvolí zástupcu samostatne, by mal tejto osobe ustanoviť kvalifikovaného procesného opatrovníka z radov advokátov. Ide o otázku práva na právnu pomoc v špecifickom konaní, ktoré sa dotýka celej škály základných práv a slobôd. Príbuzný v tomto prípade nemôže nahradiť advokáta. Právo na právnu pomoc je pritom jedným z aspektov práva na spravodlivé konanie. Z judikatúry českého Ústavného súdu, ale aj Európskeho súdu pre ľudské práva vyplýva, že v prípadoch, kedy zákon vyžaduje právne zastúpenie, tak toto musí byť efektívne (*Pereira proti Portugalsku; Czekalla proti Portugalsku*)⁴⁷. Subjektom zodpovedným za zaistenie efektívneho právneho zastúpenia je súd rozhodujúci o spôsobilosti na právne úkony. S ohľadom na tieto skutočnosti odporúčame, aby zákon výslovne upravoval povinnosť súdu informovať vyšetřovaného človeka o jeho práve zvoliť si samostatne zástupcu. Napríklad český zákon o zvláštních řízeních soudních v § 37 ods. 1 upravuje: „*Soud jmenuje posuzovanému opatrovníka. To nebrání tomu, aby si posuzovaný zvolil zmocněnce, a to i bez souhlasu opatrovníka. O tom a o svých dalších procesních právech a povinnostech musí být posuzovaný poučen.*“ Zároveň navrhujeme, aby v prípade, že si vyšetřovaný človek sám zástupcu nezvolí, mu bol zástupca ustanovený z radov advokátov.

ODPORÚČANIE 9: Stanoviť v zákone, že vyšetřovaný človek má právo zvoliť si zástupcu pre konanie. O tomto práve je poučený. Ak toto právo nevyužije, súd mu ustanoví zástupcu z radov advokátov.

⁴⁷ *Pereira proti Portugalsku*, sťažnosť č. 44872/98, rozsudok zo dňa 26.2. 2002; *Czekalla proti Portugalsku*, sťažnosť č. 38830/97, rozsudok zo dňa 10.1. 2003.

3.5. Dokazovanie v konaní o spôsobilosti na právne úkony

Podľa § 187 ods. 3, veta prvá občianskeho súdneho poriadku, o zdravotnom stave vyšetrovaného súd vyslúchne vždy znalca. Zákon nešpecifikuje ďalšie dôkazné prostriedky. V praxi sa stretávame s tým, že veľmi často je znalecký posudok jediným dôkazom v konaní, pričom veľmi často súdy nekriticky preberajú závery znalcov a znalecký posudok sa povyšuje na jedinu absolútnu pravdu.⁴⁸ Precízne to formuloval Ústavný súd ČR v náleze sp. zn. II. ÚS 2630/07 zo dňa 13. 12. 2007:

„Postup soudů v tomto posuzovaném případě nese rysy typické pro postup soudů v těchto věcech. Je charakterizován formálním, schématickým pohledem na projednávaný případ, bez snahy o individuální přístup ke každému jednotlivému případu a naprosto nekritickým přejímáním závěrů znaleckých posudků, v nichž jsou mnohdy formulovány odpovědi na dotazy soudů, které překračují meze odborného posouzení a zasahují přímo do rozhodování soudů tím, že dávají přímý návod, jak má soud ve věci rozhodnout. Soudní rozhodnutí pak není rozhodnutím nezávislého soudu, ale soudního znalce.“

Domnievame sa, že súdy by mali pristupovať k znaleckým posudkov triezvo a s nadhľadom. Znalec rieši otázku prítomnosti duševnej poruchy a jej povahu. Skutočnosť, že človek má duševnú poruchu, a to aj trvalú, ale v žiadnom prípade automaticky neznamena, že nie je schopný sa rozhodovať. Schopnosť rozhodovať sa, relevantná pre otázku spôsobilosti na právne úkony, nezávisí iba na medicínskych predpokladoch, ale je podmienená sociálne. Podľa rozsudku Najvyššieho súdu ČR sp. zn. 30 Cdo 979/2013 zo dňa 16. 5. 2013 *„je nutné zkoumat osobní poměry omezovaného, tedy jak se projevuje při sociálním kontaktu se členy občanské společnosti, jak se stará o potřeby své a své rodiny, jak hospodaří s finančními prostředky, případně jak se projevuje na svém pracovišti“*. Človek s mentálnym postihnutím si vie osvojiť schopnosť rozhodovať sa samostatne, prípadne s podporou v rozličných oblastiach života. Preto je dôležité, aby súd pri rozhodovaní vychádzal aj z iných dôkazných prostriedkov, a to najmä výsluchu tých osôb, ktoré človeka so zdravotným postihnutím

⁴⁸ V konaní o spôsobilosti na právne úkony tutu prax veľmi ostro a opakovane kritizoval český ústavný súd. Porovnaj nález sp. zn. II. ÚS 2630/07 zo dňa 13. 12. 2007; sp.zn. I. ÚS 557/09 zo dňa 18. 9. 2009.

bezprostredne poznajú, prípadne správ poskytovateľov sociálnych služieb. Ústavný súd SR v náleze sp. zn. I. 313/2012 zo dňa 28. 11. 2012, ods. 36, uviedol:

„Samotné zistenie, že človek trpí duševnou poruchou, ktorá nie je len prechodnou (čo je predovšetkým otázka pre odborného znalca), na zbavenie spôsobilosti na právne úkony nestačí. Ďalším predpokladom je, že táto trvalá duševná porucha celkom vylučuje schopnosť človeka uskutočňovať právne úkony. Zodpovedať túto otázku iba na základe znaleckého posudku spravidla nebude možné bez toho, aby súd v súlade s § 120 ods. 2 OSP zároveň nevykonal aj ďalšie (navrhované, resp. ex offo) dokazovanie a toto náležite aj vyhodnotil. Pri jej riešení teda súd vychádza zo skutkových zistení nielen na základe posudku znalca, ale tiež v súvislosti s ostatnými výsledkami dokazovania. Súdy by preto v konaní o spôsobilosti na právne úkony mali uskutočňovať aj iné dôkazy ako len znalecký posudok z odboru psychiatrie, a to najmä výsluch potenciálne postihovaného človeka, a dôkazy smerujúce k posúdeniu jeho mnohohrstevných sociálnych a právnych interakcií (vzťah medzi postihovanou osobou a inými, napr. spoločnosťou), majetkových, rodinných, politických a pod. Ku znaleckým posudkom by súdy nemali pristupovať celkom nekriticky, ale mali by ich hodnotiť vo vzájomnej súvislosti s ostatnými dôkazmi. Znalecké posudky by mali byť vždy aktuálne, mali by čerpať z osobného vyšetrenia človeka a mali by byť formulované tak, aby neprekračovali medze odborného posúdenia.“

Zároveň si myslíme, že prítomnosť znalca v konaní o spôsobilosti na právne úkony nie je vždy nevyhnutná. O existencii duševnej poruchy sa môže súd presvedčiť aj iným spôsobom než je ustanovenie znalca, napr. listinným dôkazom aktuálnej zdravotníckej dokumentácie. Hodnotenie schopnosti človeka rozhodovať sa znalcami je často subjektívne, pretože znalci v Slovenskej republike nepoužívajú štandardizované nástroje. Zároveň v praxi znalci svoje odporúčanie formulujú od stolu, bez znalostí prostredia človeka a jeho reálnych schopností v prirodzených podmienkach. Preto je vhodné zvážiť zmenu ustanovenia § 187 ods. 3 občianskeho súdneho poriadku tak, aby bolo zaistené, že súdy nebudú vychádzať iba zo znaleckého posudku pri rozhodovaní o spôsobilosti na právne úkony, ale budú skúmať aj sociálne kompetencie človeka so zdravotným postihnutím prostredníctvom iných dôkazných prostriedkov.

ODPORÚČANIE 10: Zmeniť pravidlá pre dokazovanie v konaní o spôsobilosti na právne úkony tak, aby súdy mali povinnosť vychádzať aj z iných dôkazov, ako je znalecký posudok.

3.6. Problém výsluchu podľa § 187 ods. 2 občianskeho súdneho poriadku

Ustanovenie § 187 ods. 2 občianskeho súdneho poriadku umožňuje súdu upustiť od výsluchu vyšetrovaného, ak nemožno tento výsluch vykonať vôbec alebo bez ujmy na zdravotnom stave vyšetrovaného. Toto ustanovenie je veľmi problematické, a to tak z hľadiska dokazovania, ako aj z hľadiska zaistenia účasti človeka so zdravotným postihnutím v konaní.

Najprv na tomto mieste upozorníme na právnu úpravu v Českej republike. Do 31. 12. 2013 v Českej republike platilo pravidlo, že pokiaľ vyšetovaný o výsluch požiada, súd ho musí vždy vypočuť. Jednalo sa o určitý kompromis, ktorý v slovenskej úprave úplne chýba. Od 1. 1. 2014 došlo k ďalšiemu posilneniu práva na účasť v konaní. Podľa § 38 ods. 2 zákona o zvláštných řízeních soudních, *„Od výslechu posuzovaného může soud upustit, nelze-li tento výslech provést vůbec nebo bez újmy pro zdravotní stav posuzovaného; soud však posuzovaného vždy zhlédne. Pokud posuzovaný sám požádá, aby byl vyslechnut, soud ho vyslechne.“* Toto procesné ustanovenie nadväzuje na § 55 ods. 1 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, podľa ktorého *„K omezení svéprávnosti lze přistoupit jen v zájmu člověka, jehož se to týká, po jeho zhlédnutí a s plným uznáním jeho práv a jeho osobní jedinečnosti“*. Bohužiaľ český zákonodarca nepremietol do novej procesnej úpravy veľmi dôležitý § 56 ods. 2 nového občianskeho zákonníku, konkrétne, že *„Soud vyvine potřebné úsilí, aby zjistil názor člověka, o jehož svéprávnosti rozhoduje, a to za použití takového způsobu dorozumívání, který si člověk zvolí.“* Zákonodarca tak upravil povinnosť súdu osobne sa zoznámiť s človekom so zdravotným postihnutím, aj keď iba čiastkovo a bohužiaľ nie úplne najšťastnejším spojením *„vždy zhlédne“*, ktoré by implikovalo jednoduchý vizuálny kontakt. To je nutné odmietnuť, pretože účelom tejto úpravy je, aby sa súd zoznámil s človekom so zdravotným postihnutím, so spôsobom jeho života a aby bol sám súd v tomto aktívny, tak ako predpokladá § 56 ods. 2 nového občianskeho zákonníku ČR.

Neúčast vyšetřovaného člověka velmi ostro kritizoval aj Ústavní soud ČR vo svojom náleze sp. zn. II.ÚS 194/11 zo dňa 28. 11. 2012:

„O zbavení způsobilosti stěžovatelky k právním úkonům obecný soud rozhodl, aniž by ji vyslechl, či ji byť jen předvolal k ústnímu jednání, a poté upustil i od doručení rozhodnutí stěžovatelce, přičemž tak učinil na podkladě toliko obecného a stručného poukazu na znalecký posudek. V tomto směru Ústavní soud upozorňuje, že soud je povinen zajistit úplná a spolehlivá zjištění o osobních poměrech omezovaného, tedy jak se projevuje při sociálním kontaktu se členy občanské společnosti, jak se stará o potřeby své a své rodiny, jak hospodaří s finančními prostředky apod. Znalecký posudek je v takovém řízení sice závažným důkazem, nesmí však být důkazem jediným a nemůže nahrazovat nedostatek skutkových zjištění. Znalecký posudek musí soud nadto hodnotit, nikoli přebírat doslovně, a to včetně tvrzení, že vyšetřovaná není schopna chápat význam soudního řízení či soudního rozhodnutí. Okresní soud v Děčíně si takto nepočínal, když své závěry opřel toliko o znalecký posudek a přednes zástupce navrhovatele, přičemž účast samotné stěžovatelky na procesu a tedy možnost uvést skutečnosti ve svůj prospěch zcela vyloučil, a to přesto, že podle obsahu spisového materiálu, s nímž se Ústavní soud seznámil, uvedenému nic nebránilo. Z tohoto postupu soudu je seznatelný zřejmý nedostatek respektu k osobnosti stěžovatelky, je z něj patrná snaha ulehčit věc "pro dobro soudu samotného", s nímž je zmíněný respekt k osobě stěžovatelky v kolizi. Tento cíl sledovaný obecným soudem při použití popsaného procesního postupu však nelze označit za legitimní, a tím méně šlo o sledování cíle, který by byl nezbytný pro svobodnou a demokratickou společnost, tedy ochrana základních práv jiných osob anebo ochrana veřejného zájmu. Ústavní soud je naopak přesvědčen, že postup soudu je v příkrém rozporu s ideami demokratické a svobodné společnosti, která je založena na respektu státní moci k základním právům jednotlivých osob. V tomto ohledu Okresní soud v Děčíně porušil vedle práva na spravedlivý proces i základní právo stěžovatelky na její osobnost garantované čl. 5 Listiny, neboť její osobnost zvoleným procesním postupem ignoroval.“

Európsky súd pre ľudské práva v rozsudku *Shtukaturov proti Rusku*⁴⁹ tiež ostro kritizoval nevypočutie vyšetovaných ľudí v konaní o spôsobilosti na právne úkony z hľadiska práva na spravodlivý proces podľa článku 6 ods. 1 Európskeho dohovoru o ľudských právach. V tomto prelomovom rozhodnutí sťažovateľovi nebola vôbec poskytnutá možnosť zúčastniť sa osobne konania o spôsobilosti na právne úkony, obdobne ako je tomu vo veľa prípadoch v praxi slovenských súdov. Európsky súd pre ľudské práva dospel k záveru, že s ohľadom na dôsledky, ktoré konanie o spôsobilosti na právne úkony pre sťažovateľa malo, bola jeho účasť nutná, a to nielen preto, aby mohol pred súdom vystupovať, ale taktiež z toho dôvodu, aby si súd mohol osobne vytvoriť názor na jeho spôsobilosť a schopnosti. Súd konštatoval porušenie práva na spravodlivý proces.

Podobne v rozhodnutí *Sýkora proti Českej republike*⁵⁰ Európsky súd pre ľudské práva kritizoval skutočnosť, že okresný súd opakovane nepredvolal a nevypočul vyšetovaného v konaní o spôsobilosti na právne úkony. Európsky súd pre ľudské práva toto pochybenie súdu posudzoval ako porušenie práva súkromný život podľa článku 8 Európskeho dohovoru o ľudských právach. Vláda sa v tomto prípade bránila tvrdením, že súd nepoznal miesto bydliska sťažovateľa, Európsky súd pre ľudské práva túto obranu odmietol: „*Súd neprijíma argument vlády, že miesto pobytu sťažovateľa bolo úradom neznáme, a z toho dôvodu bolo aj komplikované mu doručovať úradnú poštu. Nikde v súdnom spise nie je žiadna indícia, že by sa Mestský súd (Mestský súd v Brne má vecnú príslušnosť okresného súdu, poznámka autora) pokúsil sťažovateľa informovať o konaní a predvolať ho na pojednávania. Za týchto okolností nie je možné tvrdiť, že by sudkyňa „mala úžitok z priameho kontaktu s dotknutou osobu“, čo by odôvodňovalo zdržanlivosť v hodnotení zo strany Európskeho súdu. Sudkyňa nemala žiaden kontakt so sťažovateľom.*“⁵¹

S ohľadom na rozhodnutia vo veci *Shtukaturov proti Rusku* a *Sýkora proti Českej republike* navrhujeme, aby súd bol povinný vynaložiť potrebné úsilie azistiť názor vyšetovaného. Tento názor môže zistiť najmä na pojednávaní, ku ktorému musí byť vyšetovaný predvolaný, alebo priamo v prirodzenom prostredí vyšetovaného, napríklad v domove sociálnych služieb, kde

⁴⁹ *Shtukaturov proti Rusku*, sťažnosť č. 44009/05, rozsudok zo dňa 27. 3. 2008.

⁵⁰ *Sýkora proti Českej republike*, sťažnosť č. 23419/07, rozsudok zo dňa 24. 11. 2012.

⁵¹ Tamtiež, ods. 107.

vyšetrovaný žije. Veľmi dôležitý je spôsob dorozumievania medzi súdom a človekom s postihnutím. Komunikácia by mala byť vždy založená na vzájomnej interakcii obidvoch strán komunikácie, to predpokladá, že súd prispôsobí spôsob dorozumievania požiadavkám a možnostiam vyšetrovaného. Takýto postup vyžaduje princíp primeraných úprav (viď vyššie), ktorý je jedným zo základných princípov Dohovoru o právach osôb so zdravotným postihnutím (čl. 2 Dohovoru). Pokiaľ výsluch nie je možný, napríklad pre zlý zdravotný stav vyšetrovaného, je súd povinný sa vždy osobne zoznámiť s vyšetrovaným a so spôsobom jeho života. Účelom je, aby si súd vytvoril objektívny názor na základe vlastnej činnosti.

ODPORÚČANIE 11: Vypustiť zo zákona možnosť upustiť od výsluchu vyšetrovaného človeka. Namiesto toho v zákone upraviť, že súd má povinnosť vyvinúť úsilie preto, aby zistil názor vyšetrovaného človeka, a to za použitia takého spôsobu dorozumievania, aký si tento človek zvolí. Ak výsluch nie je možný, napríklad pre zlý zdravotný stav vyšetrovaného, je súd povinný sa vždy osobne zoznámiť s vyšetrovaným a so spôsobom jeho života.

3.7. Pozbavenie osobnej slobody za účelom vyšetrenia zdravotného stavu

Kontroverzným je podľa nášho názoru ustanovenie § 187 ods. 3 občianskeho súdneho poriadku, podľa ktorého na návrh znalca môže súd nariadiť, aby vyšetrovaný bol počas najviac troch mesiacov vyšetrovaný v zdravotníckom zariadení, ak je to nevyhnutne potrebné na vyšetrenie zdravotného stavu. Sme názoru, že toto ustanovenie môže s ohľadom na judikatúru Európskeho súdu pre ľudské práva ľahko založiť porušenie práva na osobnú slobodu garantovaného v článku 5 Európskeho dohovoru o ochrane ľudských práv. A to za predpokladu, že takéto pozbavenie osobnej slobody trvá dlhšie, než je nutné pre samotné vyšetrenie⁵², alebo ak dôležitosť vykonania okamžitého vyšetrenia nie je primeraná právu na osobnú slobodu⁵³. Je oprávnené sa domnievať, že v súčasnej právnej úprave formulované oprávnenie súdu na zásah do práva na osobnú slobodu by v teste primeranosti neobstálo. Okrem toho Európsky súd pre ľudské práva v niekoľkých prípadoch konštatoval porušenie

⁵² *Nowicka proti Poľsku, sťažnosť* č. 30218/96, rozsudok zo dňa 3.12. 2002, ods. 58-61.

⁵³ *McVeigh a ostatní proti Spojenému kráľovstvu*, sťažnosti č. 8022/77, 8025/77, 8027/77, rozhodnutie Komisie zo dňa 18.3. 1981, Decisions and Reports (DR) Volume 25, s. 37-38 a 42; *Johansen proti Nórsku*, sťažnosť č. 10600/83, rozhodnutie Komisie zo dňa 14. 11. 1985, s. 162.

práva na spravodlivý proces⁵⁴ a práva na súkromný a rodinný život⁵⁵ v súvislosti s nedobrovoľným psychiatrickým vyšetrením.

Možnosť pozbavenia osobnej slobody za účelom vyšetrenia človeka s predpokladanou alebo skutočnou duševnou poruchou v konaní o spôsobilosti na právne úkony odporuje jednoznačne zneniu článku 14 Dohovoru o právach osôb so zdravotným postihnutím. Podľa tohto ustanovenia existencia zdravotného postihnutia nemôže v žiadnom prípade ospravedlniť pozbavenie osobnej slobody. Konkrétne podľa článku 14 ods. 1, písm. b) tohto Dohovoru zmluvné strany zabezpečia, aby osoby so zdravotným postihnutím na rovnakom základe s ostatnými *„neboli nezákonne alebo svojvoľne zbavené slobody, aby každé zbavenie slobody bolo v súlade so zákonom a aby existencia zdravotného postihnutia nebola za nijakých okolností dôvodom na zbavenie slobody.“* Nezákonné pozbavenie osobnej slobody tak zahŕňa situácie, kedy jeho dôvodom je iba možné alebo skutočné zdravotné postihnutie (vrátane mentálneho postihnutia či duševnej choroby), alebo zdravotné postihnutie v kombinácii s ďalšími prvkami, napr. „nebezpečnosť“, „liečba“.⁵⁶

ODPORÚČANIE 12: Vypustiť ustanovenie umožňujúce pozbaviť človeka osobnej slobody za účelom vyšetrenia duševného stavu pre účely konania o spôsobilosti na právne úkony.

3.8. Doručenie rozhodnutia o spôsobilosti na právne úkony

Ďalším problematickým ustanovením je § 189 občianskeho súdneho poriadku, podľa ktorého súd môže rozhodnúť, že upustí od doručenia rozhodnutia o spôsobilosti na právne úkony, ak by doručenie mohlo na adresáta pre jeho duševnú poruchu pôsobiť nepriaznivo alebo ak adresát nie je schopný význam rozhodnutia pochopiť. Pritom práve právo na doručovanie súdnych rozhodnutí je možné považovať za jeden z prvkov práva na spravodlivý proces. Ciele nedoručovania môžu byť v zásade dva: prvým je zjednodušenie administratívny procesu, aby súd nemusel doručovať človeku s veľmi ťažkým zdravotným postihnutím, ktorý rozhodnutiu

⁵⁴ *Bock proti Nemecku*, sťažnosť č. 11118/84, rozsudok zo dňa 29. 3. 1989.

⁵⁵ *Worwa proti Poľsku*, sťažnosť č. 26624/95, rozsudok zo dňa 27.11. 2003.

⁵⁶ Porovnaj Annual Report of the High Commissioner for Human Rights and Reports of the Office of the High Commissioner and the Secretary General: Thematic Study by the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights on enhancing awareness and understanding of the Convention on the Rights of Persons with Disabilities, A/HRC/10/48, 26. 1. 2009, s. 15 - 16.

neporozumie, a druhý cieľ by mohol byť záujem na zachovaní zdravotného stavu, teda záujem, aby sa človeku so zdravotným postihnutím nezhoršil zdravotný stav v dôsledku doručenia rozhodnutia. Je veľmi otázne, či sú tieto ciele legitímne v demokratickej spoločnosti. My sme názoru, že nie.

Ak vyšetovaný nemá schopnosť pochopiť význam rozhodnutia, chýba akýkoľvek účel v tom, že mu rozhodnutie doručené nie je. Aj v prípade iných druhov konania a iných rozhodnutí môžeme mať pochybnosti o tom, či človek chápe jeho význam. To by však samo o sebe nemalo byť nikdy dôvodom pre nedoručovanie rozhodnutí, a teda pre zásah do postavenia človeka so zdravotným postihnutím ako účastníka konania pred súdom. Vieme si predstaviť, že by sa nedoručoval odsudzujúci rozsudok trestného súdu alebo platobný rozkaz? Naopak, súd by mal informovať človeka takým spôsobom, aby tento význam rozhodnutia pochopil, resp. by mal vyvinúť primerané úsilie, aby sa zaistil, že človek rozhodnutiu porozumie. Na druhú stranu, tým, že sa rozhodnutie doručí vyšetovanému človeku, ktorý neporozumie jeho významu a obsahu aj napriek snahe súdu, napr. pre svoje ťažké zdravotné postihnutie, nemôže mu vzniknúť žiadna ujma. Nie je tak v tomto prípade naplnený žiadny účel nedoručovania, okrem procesnej ekonómie. A to podľa nášho názoru nie je v tomto prípade legitímny dôvod, pretože procesná ekonómia ako účel nedoručovania neobstojí v pomeriavaní s tak závažným zásahom do práva na spravodlivý proces akým je nedoručenie rozhodnutia. Obdobne je možné argumentovať v prípade, že účelom nedoručenia rozhodnutia je „ochrana zdravotného stavu“ človeka s postihnutím. V skutočnosti účel nedoručovania spočíva skôr v zjednodušení práce, a to z toho dôvodu, že človek so zdravotným postihnutím nevie o zásadných skutočnostiach dôležitých pre jeho život a nevyvíja tak ani žiadnu aktivitu, aby tento stav zmenil. Táto skutočnosť v žiadnom prípade neobstojí v porovnaní so zásahom do procesných práv vyšetovaného človeka.

Otázkou doručovania rozsudkov v konaní o spôsobilosti na právne úkony sa zaoberal Ústavný súd ČR v jednom staršom náleze, sp. zn. IV. ÚS 412/04 zo dňa 7. 12. 2005. Konkrétne Ústavný súd uviedol:

„Je třeba zabývat se i procesním postupem okresního soudu opírajícím se o ustanovení § 189 odst. 2 o.s.ř., podle kterého soud může rozhodnout, že upustí od doručení rozhodnutí o způsobilosti k právním úkonům, jestliže doručení by na

adresáta mohlo pro jeho duševní poruchu působit nepříznivě, nebo jestliže adresát není s to význam rozhodnutí pochopit.

Při posuzování ústavní konformity tohoto ustanovení lze souhlasit s opatrovníci, že jde o mezní případ. Tím spíš, je proto třeba trvat na jeho zužující interpretaci, která bude přísně sledovat jen ústavně aprobovaný účel tak, jak je vymezen shora, což se však v daném případě nestalo.

Výrokem II. napadeného rozsudku okresní soud upustil od jeho doručování údajně s ohledem na zájem stěžovatele, aby jej nerozrušoval, přestože znalecký posudek výslovně konstatoval, že stěžovatel bude kverulačně zpracovávat jak samotný kontakt soudu s ním, tak i jeho absenci.

Z procesního postupu soudu, který je v rozhodnutí samém odůvodněn toliko poukazem na znalecký posudek, je seznatelný nedostatek respektu soudu k osobnosti stěžovatele, je z něj patrná snaha ulehčit věc „pro dobro soudu samotného“, s nímž je zmíněný respekt k osobě stěžovatele v kolizi. Tento Ústavním soudem nalezený cíl sledovaný obecným soudem při použití popsaného procesního postupu však nelze označit za legitimní, a tím méně šlo o sledování cíle, který by byl nezbytný pro svobodnou a demokratickou společnost. Ústavní soud je naopak přesvědčen, že postup soudu je v příkrém rozporu s ideami demokratické a svobodné společnosti, která je založena na respektu státní moci k základním právům jednotlivých osob. I v tomto ohledu okresní soud porušil základní právo stěžovatele na jeho osobnost garantované čl. 5 Listiny, neboť jeho osobnost zvoleným procesním postupem doslova ignoroval.“

Nedoručenie rozsudkov vo veciach spôsobilosti na právne úkony kritizoval aj Európsky súd pre ľudské práva v rozsudku Sýkora proti Českej republike, v ktorom uviedol: „Súd má za to, že zoznámenie sa s rozsudkom o pozbavení spôsobilosti na právne úkony je zásadné pre efektívny prístup k opravným prostriedkom proti takémuto vážnemu zásahu do súkromného

života.“⁵⁷ Z nálezu Ústavného súdu ČR, ako aj z rozsudku Európskeho súdu pre ľudské práva vyplýva, že nedoručovanie je potrebné považovať za krajné riešenie, za výnimku. Súdny nedoručovanie považovali za problematické, ale boli názoru, že v extrémnych prípadoch je nedoručenie rozhodnutia možné. S týmto sa nestotožňujeme a upozorňujeme na novú právnu úpravu v Českej republike, ktorá v tomto smere prešla výraznou zmenou. Podľa nového § 41 zákona o zvláštných řízeních soudních „*Soud učiní i jiná vhodná opatření, aby se posuzovaný mohl vhodnou formou s obsahem rozhodnutí seznámit a měl je k dispozici.*“ Odpadla tak možnosť nedoručiť rozhodnutie a zároveň pribudla povinnosť súdu zaistiť, aby človek so zdravotným postihnutím bol vhodnou formou informovaný o obsahu rozhodnutia a mal ho k dispozícii. V tomto bode ide podľa nášho názoru o veľmi priaznivú právnu úpravu, ktorá naplňa prísne štandardy práva na spravodlivý proces.

Súd tým, že doručí rozhodnutie, ktoré je výsledkom procesu, na ktorom sa vyšetrovaný človek podieľal v miere možnej s ohľadom na jeho postihnutie, potvrdzuje, že vyšetrovaného človeka považuje za subjekt všetkých práv, a to bez ohľadu na jeho postihnutie. Doručením rozhodnutia človek s postihnutím získava nielen dôveru v prijaté rozhodnutie, ale na základe poučenia, ktoré rozhodnutie obsahuje, je aj oboznámený so svojou zákonnou možnosťou podať proti nemu opravný prostriedok. Doručovanie rozhodnutí má tak nielen terapeutické dôsledky, ale uznáva procesné práva vyšetrovaného človeka na rovnom základe s ostatnými účastníkmi súdnych konaní.

Ďalším argumentom pre doručovanie rozhodnutí vyšetrovanému človeku je ochrana práv a oprávnených záujmov tretích osôb. Pokiaľ osoba, ktorá je obmedzená alebo pozbavená spôsobilosti na právne úkony vstupuje do právnych vzťahov a sama nevie, že k tomu nie je spôsobilá, žiadna zo strán právneho vzťahu si nie je tak vedomá toho, že sa jedná o neplatný právny úkon. Údaj o obmedzení a pozbavení spôsobilosti na právne úkony sa má síce zapisovať do občianskeho preukazu podľa zákona č. 224/2006 Z.z. o občianskych preukazoch, ale na túto skutočnosť sa nemožno absolútne spoliehať. Z technického hľadiska je možné doručovať do vlastných rúk v zmysle ustanovenia § 47 ods. 1 občianskeho súdneho poriadku. V prípade, že si človek s postihnutím doručované rozhodnutie neprevezme, je možné postupovať podľa § 47 ods. 2 občianskeho súdneho poriadku a upovedomiť ho

⁵⁷ *Sýkora proti České republice*, sťažnosť č. 23419/07, rozsudok zo dňa 24. 11. 2012, ods. 110.

vhodným spôsobom o novom doručení, prípadne uložiť písomnosť na pošte alebo na orgáne obce. Adresát o tomto postupe musí byť vhodným spôsobom upovedomený. Ak si adresát zásielku počas jej uloženia nevyzdvihne, považuje sa deň, keď bola zásielka vrátená súdu, za deň doručenia, i keď sa adresát o tom nedozvedel.

ODPORÚČANIE 13: Na doručovanie rozhodnutí v konaní o spôsobilosti na právne úkony sa použijú všeobecné ustanovenia o doručovaní. Právna úprava stanoví, že súd má povinnosť urobiť vhodné opatrenia, aby sa vyšetrovaná osoba mohla zoznámiť s obsahom rozhodnutia a mala ho k dispozícii.

3.9. Výber opatrovníka v prípade rozhodnutia o spôsobilosti na právne úkony

Myslíme si, že pri výbere opatrovníka by mal mať hlavné slovo sám človek so zdravotným postihnutím. Opatrovník, ktorý je človeku ustanovený súdom v rámci konania o obmedzení alebo pozbavení spôsobilosti na právne úkony, rozhoduje za človeka, ktorému bol ustanovený. Keďže rozhodovanie opatrovníka nahradzuje v tomto prípade rozhodovanie človeka so zdravotným postihnutím, je dôležité, aby konanie opatrovníka bolo v čo najväčšej miere v súlade s potrebami a želaniami človeka, za ktorého rozhoduje. Opatrovník by mal byť človek, ktorému zastúpený človek s postihnutím dôveruje.

Otázkou slobodnej voľby opatrovníka sa zaoberal aj Ústavný súd ČR v náleze sp. zn. III.ÚS 3333/11 zo dňa 26. 9. 2013. Išlo o prípad, kedy odvolací súd nerešpektoval postoj opatrovanca, že svojmu opatrovníkovi (obci Těchobuz na Vysočine) nedôveruje a zamietol jeho žiadosť o zmenu opatrovníka. Ústavný súd ČR pomerne ostro kritizoval rozhodnutie krajského súdu, pričom sa dotkol aj otázky výkonu opatrovnictva obcou. Okrem iného, Ústavný súd ČR v ods. 40 a 41 uviedol:

„Naopak ústavním principům lidské důstojnosti a autonomie odpovídá - v obecné rovině - že vůle opatrovance co do určení osoby jeho opatrovníka musí být brána v potaz, což ostatně koresponduje i se standardními zákonnými interpretacemi, byť přirozeně s tím doprovodným požadavkem ku zjištění relevance a opodstatněnosti takového projevu; jsou-li odtud vyplývající podmínky splněny, je

pominutí takové vůle opatrovance postupem zjevně nepřiměřeným k realizaci účelů, které institut zákonného zastoupení sleduje (§§ 26-30 obč. zák.), když jejich dosažení je odvislé rovněž od splnění podmínky existence vztahu důvěry opatrovance k opatrovníkovi.

I v případě, že je nutné rozlišovat mezi opatrovníkem a "vykonavatelem opatrovnictví" (typicky tehdy, je-li opatrovníkem ustanovena obec), což bylo klíčové pro odvolací soud, se dovozené závěry, byť přiměřeně, musí - a to z týchž důvodů - uplatnit. Neobstojí proto představa, že splnění podmínky pro zproštění funkce opatrovníka spočívající v tom, že její výkon není v souladu se zájmy opatrovance, lze eliminovat (bez dalšího) úvahou, že vykonavatelem opatrovnictví lze (v poměrech téže obce) pověřit jinou osobu. To platí tím spíše v malých obcích, kdy výběr "vykonavatelů" opatrovnictví je tím omezený."

Podobne zdôrazňuje význam názoru opatrovanca aj nový český občiansky zákonník v § 62, podľa ktorého „*při výběru opatrovníka přihledne soud k přáním opatrovance, k jeho potřebě i k podnětům osob opatrovanci blízkých, sledují-li jeho prospěch, a dbá, aby výběrem opatrovníka nezaložil nedůvěru opatrovance k opatrovníkovi.*“ Je zřejmé, že táto úprava na prvé mieste stavia vôľu človeka so zdravotným postihnutím, potom jeho potreby a podnety osôb blízkych. Zároveň je veľmi dôležité, že zákon stanovuje zásadu dôvery, na ktorej by malo byť opatrovníctvo prirodzene vybudované. Z našej praxe vyplýva, že opatrovníkom častom ustanoví súd osobu, ktorá podala návrh na pozbavenie alebo obmedzenie spôsobilosti. V takomto prípade podľa nášho názoru dochádza ku konfliktu záujmov už v čase konania o spôsobilosti k právnym úkonom v prípade, že vyšetrovaná osoba s konaním nesúhlasí. Dá sa preto predpokladať, že konflikt záujmov bude pretrvávajúť i počas výkonu samotného opatrovníctva. Súd by mal vždy zohľadňovať vzájomný vzťah medzi vyšetrovaným človekom a opatrovníkom a predísť tým i riziku vzniku budúcich konfliktov. Z týchto dôvodov by procesná úprava mala upravovať, že súd pri výbere opatrovníka prihliada najmä k želaniam a podnetom vyšetrovaného, prípadne jemu blízkych osôb, pokiaľ tomu nebránia protichodné záujmy. Zároveň súd zohľadní vzájomný vzťah vyšetrovaného a opatrovníka.

ODPORÚČANIE 14: Zákon upraví, že súd pri výbere opatrovníka prihliada najmä k želaniam a podnetom vyšetrovaného, prípadne jemu blízkych osôb, pokiaľ tomu nebránia protichodné záujmy. Zároveň súd zohľadní vzájomný vzťah vyšetrovaného a opatrovníka.

IV ODPORÚČANIA

ODPORÚČANIE 1: Novelizovať § 2a antidiskriminačného zákona č. 365/2004 Z.z. o rovnakom zaobchádzaní tak, že nezaistenie primeraných úprav vo všeobecnosti sa bude považovať za formu diskriminácie na základe zdravotného postihnutia.

ODPORÚČANIE 2: Procesné predpisy by mali výslovne upraviť zásadu zaistenia primeraných úprav v konaní tak, aby bol osobám so zdravotným postihnutím zabezpečený účinný prístup k spravodlivosti na rovnakom základe s ostatnými.

ODPORÚČANIE 3: Novelizovať § 20 občianskeho súdneho poriadku a § 15 správneho poriadku tak, aby bolo zaistené, že všetci dospelí so zdravotným postihnutím majú procesnú spôsobilosť bez ohľadu na obmedzenie, resp. pozbavenie spôsobilosti na právne úkony.

ODPORÚČANIE 4: Zaistiť, aby nedochádzalo k individuálnym zásahom do procesnej spôsobilosti ľudí so zdravotným postihnutím.

ODPORÚČANIE 5: V procesných predpisoch zakotviť inštitút dôverníka človeka so zdravotným postihnutím, ktorý by nebol zástupcom účastníka a štátny orgán by mal zároveň možnosť vylúčiť prítomnosť dôverníka v prípade, že by jeho prítomnosťou mohol byť relevantný úkon, napríklad výsluch, zmarený.

ODPORÚČANIE 6: Zákon výslovne upraví, že návrh na začatie konania o spôsobilosti na právne úkony môže podať aj osoba obmedzená alebo pozbavená spôsobilosti na právne úkony, jej blízka osoba alebo opatrovník, štátny orgán, poskytovateľ sociálnych služieb a poskytovateľ zdravotníckej starostlivosti. V prípade, že návrh na začatie konania o spôsobilosti na právne úkony podá poskytovateľ sociálnych služieb alebo poskytovateľ zdravotníckej starostlivosti, súd bude mať povinnosť informovať o tom rodinných príslušníkov osoby, ktorej sa návrh týka.

ODPORÚČANIE 7: Zo zákona vypustiť možnosť odobrať vyšetrovanému človeku právo podať návrh na začatie konania o navrátenie spôsobilosti na právne úkony.

ODPORÚČANIE 8: Upraviť v zákone povinnosť súdu poučiť vyšetrovaného človeka o jeho procesných právach a povinnostiach na začiatku konania, a to formou, aby obsahu poučenia mal možnosť porozumieť s ohľadom na svoj zdravotný stav. Zákon by mal upraviť povinnosť súdu poučiť vyšetrovaného o jeho právach a povinnostiach aj v priebehu konania v prípade, že súd má za to, že je to potrebné.

ODPORÚČANIE 9: Stanoviť v zákone, že vyšetrovaný človek má právo zvoliť si zástupcu pre konanie. O tomto práve je poučený. Ak tohto práva nevyužije, súd mu ustanoví zástupcu z radov advokátov..

ODPORÚČANIE 10: Zmeniť pravidlá pre dokazovanie v konaní o spôsobilosti na právne úkony tak, aby súdy mali povinnosť vychádzať aj z iných dôkazov, ako je znalecký posudok.

ODPORÚČANIE 11: Vypustiť zo zákona možnosť nevyslúchnuť upustiť od výsluchu vyšetrovaného človeka. Namiesto toho v zákone upraviť, že súd má povinnosť vyvinúť úsilie preto, aby zistil názor vyšetrovaného človeka, a to za použitia takého spôsobu dorozumievania, aký si tento človek zvolí. Ak výsluch nie je možný, napríklad pre zlý zdravotný stav vyšetrovaného, je súd povinný sa vždy osobne zoznámiť s vyšetrovaným a so spôsobom jeho života.

ODPORÚČANIE 12: Vypustiť ustanovenie umožňujúce pozbaviť človeka osobnej slobody za účelom vyšetrovania duševného stavu pre účely konania o spôsobilosti na právne úkony.

ODPORÚČANIE 13: Na doručovanie rozhodnutí v konaní o spôsobilosti na právne úkony sa použijú všeobecné ustanovenia o doručovaní. Právna úprava stanoví, že súd má povinnosť urobiť vhodné opatrenia, aby sa vyšetrovaná osoba mohla zoznámiť s obsahom rozhodnutia a mala ho k dispozícii.

ODPORÚČANIE 14: Zákon upraví, že súd pri výbere opatrovníka prihliada najmä k želaniam a podnetom vyšetrovaného, prípadne jemu blízkych osôb, pokiaľ tomu nebránia protichodné záujmy. Zároveň súd zohľadní vzájomný vzťah vyšetrovaného a opatrovníka.

LITERATÚRA

Publikácie

- Berry, E., Boyes, S., *Access to Justice in the Community Courts: A Limited Right?*, C.J.Q. 2005, 24(APR)
- De Schutter, O. Reasonable Accommodation and Positive Obligations in the European Convention on Human Rights, in Lawson, A., Gooding, C. (Eds.) *Disability Rights in Europe: From Theory to Practice*. Oxford and Portland, Oregon: Hart Publishing, 2005
- Dijk, P. van [et al.]: *Theory and practice of the European Convention on Human Rights* (2006)
- Drápal, L., Bureš, J. a kol. *Občanský soudní řád I, II Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009
- Flynn, E., Lawson, A. Disability and access to justice in the European Union: Implications of the United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities, *European Yearbook of Disability* vol. 4, s. 7 – 42, 2013
- Friedman, L.M., *Access to Justice: Social and Historical Context*, in: Cappelletti, M., Garth, B., *Access to justice*, Sijthoff & Noordhoff, Alphenaaandrijn, 1978-1979
- Goldschmidt, J. Reasonable Accommodation in EU Equality Law in a Broader Perspective, *ERA Forum*, 2007, 8
- Harlow, C., *Access to justice as a human right: the European convention and the EU*, in: Alston, P., *The European Union and human rights*, Oxford University Press, Oxford 1999
- Harris, D.J. [et al.]: *Law of the European Convention on Human Rights* (2009)
- Hlavsa, P., Stavinohová, J. *Civilní proces a organizace soudnictví*. Brno: Doplněk, 2003
- Lawson, A. People with Psychosocial Impairments or Conditions, Reasonable Accommodation and the Convention on the Rights of Persons with Disabilities. *Law in Context*, Vol. 26, No. 2, 2008
- Lord, J., Brown, R. The Role of Reasonable Accommodation in Securing Substantive Equality for Persons with Disabilities: The UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities
- Lord, J., Stein, M. The Domestic Incorporation of Human Rights Law and the United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities, *Washington Law Review*, Vol. 83:449, 2008
- Storskrubb, E., Ziller, J., *Access to Justice in European Comparative Law*, in: Francioni, F., *Access to justice as a human right*, Oxford University Press, Oxford, 2007.

- Tunc, A., *The Quest for Justice*, in: Cappelletti, M. [ed.], *Access to Justice and the Welfare State*, European University Institute, Florence 1981
- Waddington, L., *Implementing and Interpreting the Reasonable Accommodation Provision of the Framework Employment Directive: Learning from Experience and Achieving Best Practice*

Ostatné dokumenty

- Ad Hoc Committee on a Comprehensive and Integral International Convention on the Protection and Promotion of the Rights and Dignity of Persons with Disabilities. The Concept of Reasonable Accommodation in Selected National Disability Legislation, New York, 16 January -3 February 2006.
Dostupné na: <http://www.un.org/esa/socdev/enable/rights/ahc7bkgrndra.htm>
- Annual Report of the High Commissioner for Human Rights and Reports of the Office of the High Commissioner and the Secretary General: Thematic Study by the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights on enhancing awareness and understanding of the Convention on the Rights of Persons with Disabilities, A/HRC/10/48, 26. 1. 2009
- Fundamental Rights Agency, *The Fundamental Rights of Persons with Intellectual Disabilities and Persons with Mental Health Problems*, Factsheet, dostupné na: <http://www.fra.europa.eu/fraWebsite/attachments/Factsheet-disability-nov2010.pdf>
- Výbor OSN pre hospodárske, sociálne a kultúrne práva, General comment no. 5, persons with disabilities
- Odporúčanie Výboru ministrov Rady Európy č. R(99) 4 členským štátom o zásadách týkajúcich sa právnej ochrany nespôsobilých dospelých z 23. februára 1999

Rozhodnutia Európskeho súdu pre ľudské práva

- *Airey proti Írsku*, sťažnosť č. 6289/73, rozsudok zo dňa 9. 10. 1979
- *Ashingdane proti Spojenému kráľovstvu*, sťažnosť č. 8225/78, rozsudok zo dňa 28. 5. 1985
- *Bock proti Nemecku*, sťažnosť č. 11118/84, rozsudok zo dňa 29. 3. 1989
- *Czekalla proti Portugalsku*, sťažnosť č. 38830/97, rozsudok zo dňa 10.1. 2003
- *De Geouffre de la Pradelle proti Francúzsku*, sťažnosť č. 12964/87, rozsudok zo dňa 16. 12. 1992
- *Golder proti Spojenému kráľovstvu*, sťažnosť č. 4451/70, rozsudok zo dňa 21. 2. 1975
- *Johansen proti Nórsku*, sťažnosť č. 10600/83, rozhodnutie Komisie zo dňa 14. 11. 1985
- *Nowicka proti Poľsku*, sťažnosť č. 30218/96, rozsudok zo dňa 3.12. 2002
- *McVeigh a ostatní proti Spojenému kráľovstvu*, sťažnosti č. 8022/77, 8025/77, 8027/77, rozhodnutie Komisie zo dňa 18.3. 1981, Decisions and Reports (DR) Volume 25
- *Osman proti Spojenému kráľovstvu*, sťažnosť č. 23452/94, rozsudok zo dňa 28. 10. 1998
- *Pereira proti Portugalsku*, sťažnosť č. 44872/98, rozsudok zo dňa 26.2. 2002
- *Salontaji-Drobnjak proti Srbsku*, sťažnosť č. 36500/05, rozsudok zo dňa 13. októbra 2009

- *Shtukaturon proti Rusku*, sťažnosť č. 44009/05, rozsudok zo dňa 27. 3. 2008
- *Stanev proti Bulharsku*, sťažnosť č. 36760/06, rozsudok Veľkého senátu zo dňa 17. 1. 2012
- *Sýkora proti Českej republike*, sťažnosť č. 23419/07, rozsudok zo dňa 24. 11. 2012
- *Worwa proti Poľsku*, sťažnosť č. 26624/95, rozsudok zo dňa 27.11. 2003

Súdne rozhodnutia

- Ústavný súd SR, uznesenie sp. zn. III. ÚS 45/2000, zo dňa 29. 6. 2000
- Ústavný súd SR, uznesenie sp. zn. III. 47/02 zo dňa 18. 4. 2002
- Ústavný súd SR, nález sp. zn. I. 313/2012 zo dňa 28. 11. 2012
- Ústavný súd ČR, nález sp. zn. IV. ÚS 412/04 zo dňa 7. 12. 2005
- Ústavný súd ČR, nález sp. zn. II.ÚS 303/05 zo dňa 14. 6. 2007
- Ústavný súd ČR, nález sp. zn. II. ÚS 2630/07 zo dňa 13. 12. 2007
- Ústavný súd ČR, nález sp. zn. II. ÚS 1191/08 zo dňa 14. 4.2009
- Ústavný súd ČR, nález sp.zn. I. ÚS 557/09 zo dňa 18. 9. 2009
- Ústavný súd ČR, nález sp. zn. II.ÚS 194/11 zo dňa 28. 11. 2012
- Ústavný súd ČR, nález sp. zn. III.ÚS 3333/11 zo dňa 26. 9. 2013
- Stanovisko Najvyššieho súdu ČSR, Cpj 301/77 zo dňa 23. 5. 1979
- Rozsudok Krajského súdu v Ostrave, sp. zn. 7 Co 538/97, zo dňa 8. 1. 1998
- Najvyšší súd ČR, rozsudok sp. zn. 30 Cdo 979/2013 zo dňa 16. 5. 2013